

Vjerski turizam u Istri

Mužica, Eda

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:023579>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-29**



Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)



Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
«Dr. Mijo Mirković»

EDA MUŽICA

VJERSKI TURIZAM ISTRE

Završni rad

Pula, 2018.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
«Dr. Mijo Mirković»

EDA MUŽICA

VJERSKI TURIZAM ISTRE

Završni rad

JMBAG:0303033185, izvanredna studentica

Studijski smjer: Turizam

Predmet: Turizam i kultura

Mentor : Izv. prof.dr.sc. Mauro Dujmović

Pula, rujan 2018.



IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Eda Mužica, kandidat za prvostupnika poslovne ekonomije, smjera turizam ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

Eda Mužica

U Puli, 13.12. 2018. godine



IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Eda Mužica dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom Vjerski turizam Istre koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 13.12.2018.

Potpis

1. UVOD.....	1
1.1. Problem istraživanja	1
1.2. Svrha i ciljevi istraživanja	1
1.3. Znanstvene metode	2
1.4. Kompozicija rada	2
2. DEFINICIJA I OBLICI VJERSKOG TURIZMA	4
2.1. Definicija vjerskog turizma	6
2.2. Oblici vjerskog turizma	9
2.2.1. Hodočašće.....	10
2.2.2. Vjerski događaji.....	11
2.2.3. Duhovne obnove.....	12
2.2.4. Tematski vjerski putovi.....	12
3. KORIJENI VJERSKOG TURIZMA U ISTRI	14
3.1. Povijest Istre i začeci vjerskog turizma u Istri.....	15
3.2. Povijest crkve u Istri.....	21
4. POVEZANOST POVIJESTI, VJERE I KULTURE - KAMEN TEMELJAC ZA RAZVOJ VJERSKOG TURIZMA ISTRE.....	24
4.1. Kulturna i sakralna baština Istre.....	24
4.1.1. Glagoljaštvo - zapisi i natpisi na glagoljici.....	24
4.1.2. Glagoljaško i staroslavensko misno pjevanje	26
4.1.3. Crkveno pučko pjevanje.....	27
4.1.4. Orguljaška glazba	28
4.1.5. Freske u Istri	29
4.2. Vjerski običaji u Istri.....	30
5. HODOČAŠĆA I SVETIŠTA U ISTRI.....	35
5.1. Hodočašća u Istri.....	35
5.2. Marijanska svetišta u Istri	38
5.2.1. Svetište Gospe od Milosrđa u Puli	38
5.2.2. Svetište Gospe od Milosti u Šijani	38
5.2.3. Svetište Mater Misericordiae Buje – Crkva Majke Milosrđa	38
5.2.4. Crkva Majke Božje od Zdravlja Hreljići	40
5.2.5. Crkva Blažene Djevice Marije od milosti ,Sveta Marija na Krasu.....	41
5.2.6. Svetište Majke Božje Trsatske	41

5.2.7. Pavlinski samostan crkve Svetog Petra i Pavla Apostola u Svetom Petru u Šumi – Gospa Jasnogorska	42
5.2.8. Crkva Majke Božje na Škriljinah (Beram)	43
5.2.9. Svetište Majke Božje od Drenja u Šumberu	44
6. VJERSKI TURIZAM DANAS I SUTRA	45
6.1. Analiza vjerskog turizma danas u Istri	45
6.1.1. Maša po starinski	46
6.1.2. Dvigradfestival	47
6.1.3. Organum Histriae	48
6.1.4. Vodnjan – Crkva Svetog Blaža	49
6.1.5. Eufrazijeva bazilika u Poreču	51
6.2. Potencijali vjerskog turizma u Istri sutra	53
6.2.1. Hagiopark Istra	53
6.2.2. Itinerarij Kultfidestour	53
6.2.3. Hodočasničke staze središnje Istre	58
6.2.4. Biciklistički itinerar Kultsacral-bike points	60
6.2.5. Projekt Sveti Mauro	61
6.2.6. Kratki osvrt – primjer razvoja vjerskog turizma grada Buja	63
6.3. Vjerski turizam – održivi oblik turizma	70
6.4. Zaključci vezani uz postojeće stanje vjerskog turizma u Istri i prijedloge za budućnost	71
ZAKLJUČAK	73
LITERATURA	75

1. UVOD

Može se reći kako su religija (vjera) i duhovnost oduvijek bili važni u životu čovjeka. Već u najranijim vremenima, razni hodočasnici su posjećivali kilometrima udaljene destinacije u kojima se nalazilo neko za njih sveto mjesto kako bi zamolili svoje zaštitnike za pomoć, zaštitu, zagovor ili utjehu. I nakon stoljeća i stoljeća ljudske povijesti, putovanja motivirana vjerskim razlozima još uvijek su prisutna u životu čovjeka. Kako se pokazalo zadnjih desetljeća kada se razvijaju razni oblici turizma, vjerski turizam je vrsta turizma u kojoj leži ogroman potencijal, kako u svijetu tako i u Republici Hrvatskoj.

1.1. Problem istraživanja

Problem istraživanja ovog završnog rada je bogata povijesna i sakralna ponuda Istre kao potencijal za razvijanje vjerskog turizma u Istri te dosezanje nivoa takvog oblika turizma kakav je u sličnim regijama u Hrvatskoj, ali i u Europi, a u nekoj daljnjoj budućnosti i u svijetu.

Predmet istraživanja su tendencije promišljanja vjerskog turizma, procjena trenutnog stanja u Istri te potrebni preduvjeti nužni za daljnji razvoj vjerskog turizma.

1.2. Svrha i ciljevi istraživanja

Cilj ovog završnog rada je ukazati na činjenicu da ponuda vjerskog turizma Istre predstavlja golem neiskorišten potencijal, kojem se do nedavno nije davalo dovoljno na važnosti. Potrebno je na postojeću ponudu sakralne baštine koja je temelj vjerskog turizma, osmisliti i nove programe koji su vjerskog značaja te uključiti u kolektivnu ponudu vjerskog i kulturnog turizma. Vjerski turizam u Istri je usko povezan uz hodočašća i vjerske običaje, nužno je razvijati nove putove i strategije u koje se mogu uklopiti i turisti koji borave u nekoj destinaciji iz drugih razloga. Zanimljiva prezentacija i širenje duhovne komponente na svakog turista, kroz razne

oblike kombiniranog kulturnog i vjerskog sadržaja sa dodatkom zabavnog karaktera bila bi novitet u turizmu. Vjerski turizam može povećati konkurentske sposobnosti Istre kao turističke destinacije, unaprijediti turizam na regionalnoj i nacionalnoj razini, riješiti problem sezonalnosti te omogućiti cjelogodišnji turizam.

1.3. Znanstvene metode

U istraživanju teme završnog rada, pored obrade relevantne znanstvene i stručne literature, korištene su različite metode: metoda analize i sinteze, induktivno-deduktivne metode, komparativna metoda, metoda deskripcije, metoda klasifikacije, audio-vizualna metoda i metoda uzorka. Također zbog specifičnosti teme, korištene su metode intervjua sa povjesničarima, svećenicima i vodičima, kao i sam obilazak mjesta u kojima se održavaju događaji vezani uz temu. Kao izvor podataka koristit će se dostupna literatura iz tradicionalnih i Internet izvora: knjige, stručni i znanstveni časopisi, publikacije u kojima su objavljeni relevantni znanstveni podaci.

1.4. Kompozicija rada

Rad je podijeljen u sedam cjelina. Nakon Uvoda u kojem se razlažu komponente rada te daju osnovne smjernice, slijedi druga cjelina u kojoj se definiraju pojmovi i oblici vjerskog turizma. U trećoj cjelini obrađuju se korijeni vjerskog turizma u Istri kroz upoznavanje povijesti Istre, Crkve u Istri, hodočašća i začetaka vjerskog turizma.

U četvrtoj cjelini obrađuje se ponuda kulturne i sakralne baštine Istre u svim njezinim oblicima, te vjerski običaji ovog područja koji su vezani uz određene vjerske blagdane. Povezanost povijesti, vjere i kulture može biti kvalitetan kamen temeljac za daljnji razvoj vjerskog turizma Istre. Namjera je objediniti navedeno u jedinstvenu povijesno-sakralnu priču i upoznati budućeg vjerskog i kulturnog turista sa bogatstvom kulturne baštine.

Peta cjelina obrađuje hodočašća i Marijanska svetišta u Istri, s naglaskom na povijesne činjenice, te novije načine organiziranja hodočašća kao što su primjeri

putovima Istarskih blaženika i posjeta Marijanskim svetištima. Danas se takva hodočašća i posjete organiziraju od strane župa, bratovština, vjerskih organizacija ili su to individualni posjeti svetištima. Za daljnji razvoj vjerskog turizma potrebna je integracija vjerskih zajednica, državnih instanci, turističkih zajednica i gradskih poglavarstava.

U šestoj cjelini govori se o vjerskom turizmu danas i sutra, programima koji su zaživjeli posljednjih godina kao što su festivali duhovne glazbe „maša po starinski“ i drugi, koji su ogledni primjerci budućnosti širenja vjerskog turizma. Ista cjelina sadrži i neke prijedloge za daljnji razvoj vjerskog turizma na području Istre. Uz predstavljanje jednog turističkog proizvoda vjerskog turizma u Bujama u završnom dijelu navedeni su i prijedlozi za kvalitetniji razvoj vjerskog turizma. Na kraju slijedi zaključak kao sinteza svega obrađenog u radu.

Ovaj rad posvećujem svima onima koji su doprinijeli ovom istraživanju te danas zahvaljujem svom mentoru na nesebičnoj pomoći i susretljivosti.

2. DEFINICIJA I OBLICI VJERSKOG TURIZMA

Ljudi su putovali od pamtivijeka. Uvjeti i činitelji koji, kao i danas, pokreću ljude da putuju postojali su i u ranijim etapama društvenog razvitka. Srodne pojave današnjem turizmu poznate su još iz starog Egipta, Babilona, Asira, Palestine i Perzije. U rimsko doba putovanja slična današnjim turističkim putovanjima, bila su povezana s termalnim kupalištima i s privatnim ljetnikovcima i odmaralištima. Bila su to putovanja dostupna samo patricijima (bogatim sloju), dok je posjećivanje javnih priredbi bilo dozvoljeno i običnom puku (plebejcima). U srednjem vijeku dominantnu ulogu imala je crkva, tako da su ljudi najviše putovali na hodočašća i slična putovanja vezana uz crkvene obrede i svetišta.

Suvremeni turizam počinje se ubrzano razvijati nakon Prvog, te nakon Drugog svjetskog rata kada dobiva i na gospodarskom značaju. Masovni turizam započinje u 20. stoljeću, a nagla urbanizacija i industrijalizacija, razvoj komunikacija, rast životnog standarda i slobodnog vremena stvorili su preduvjete za njegov razvoj. I dok je ranije turizam bio privilegij i dostupan samo najvišim slojevima, danas postaje sve više svojina najširih slojeva, pogotovo u gospodarski razvijenim zemljama svijeta. Razvijaju se novi oblici turizma koji nameću i potrebu za adekvatnim uređenjem turističkih mjesta. Tako turistički objekti, stambene i javne zgrade, kao i cijelo mjesto prilagođavaju se i upotpunjuju novim potrebama prometa, te zahtjevima svakog turista.¹

„Turizam je skup odnosa i pojava koje proizlaze iz putovanja i boravka posjetitelja nekog mjesta, ako se tim boravkom ne zasniva stalno prebivalište i ako s takvim boravkom nije povezana nikakva njihova gospodarska djelatnost“.²

„Vjerski turizam može se definirati kao oblik turističkih kretanja kojima turisti nastoje zadovoljiti potrebe religijskog i duhovnog karaktera. Ovaj oblik se često naziva i hodočasnički turizam. U centru zbivanja je posjet hodočasnika sakralnim objektima (crkvama, hramovima i ostalim.) koji na taj način putem turističke potrošnje izravno potpomažu očuvanju kulturne i povijesne baštine.“³

¹ P. Ružić, Ruralni turizam, Poreč, Institut za poljoprivredu i turizam, 2009. str. 1-3

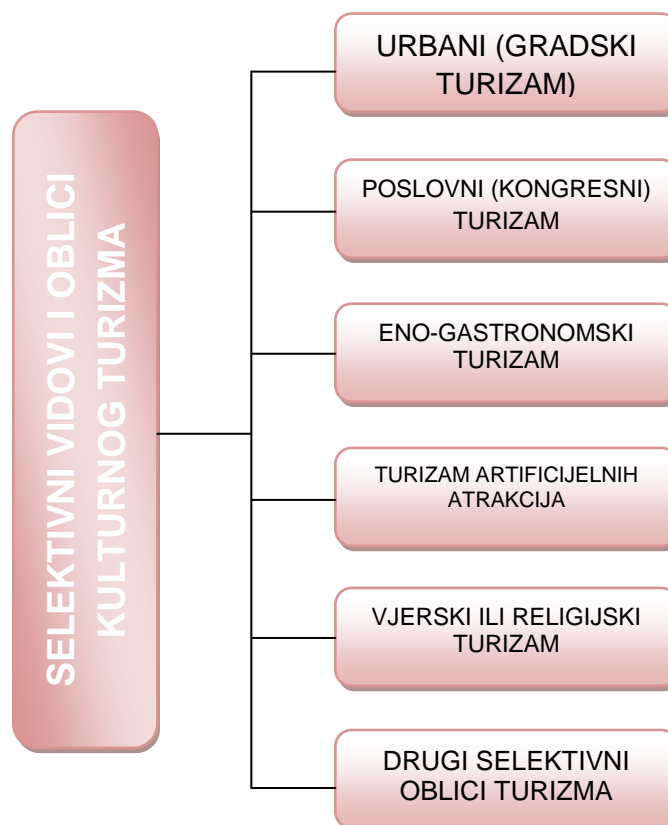
² B. Blažević, Turizam u gospodarskom sustavu, Opatija, Fakultet za hotelski i turistički menadžment, 2007. str. 72

³ B. Pirjavec, O. Kesar, Počela turizma, Zagreb, Mikrorad d.o.o., 2002., str. 16

Vjerski ili religijski turizam je jedan od oblika kulturnog turizma, a za kulturni turizam postoji nekoliko definicija kao „posjete osoba izvan njihovog stalnog mjesta boravka motivirane u cijelosti ili djelomično interesom za povijest, umjetnost, nasljeđe ili stil života lokaliteta, regije, grupe ili institucije.“⁴ Prema ovim definicijama ključni element koji razlikuje kulturne od ostalih turista je motivacija.

Također „Kulturni turizam označava kretanje ljudi uzrokovano kulturnim atrakcijama izvan njihova mjesta stanovanja s namjerom prikupljanja novih informacija i iskustava kako bi zadovoljili svoje kulturne potrebe.“⁵ Iz ove je definicije vidljivo kako je motiv ljudskog kretanja kulturna atrakcija. Međutim, definicija je nepotpuna iz razloga što izostavlja onu vrstu turizma u kojem je kulturna motivacija sekundarna. Turist može posjetiti određenu destinaciju, a da mu kultura nije osnovna motivacija putovanja, te usput sudjelovati u kulturnom životu lokaliteta.

Slika 1. Oblici kulturnog turizma



| Izvor: Reić, S., Menadžment selektivnih oblika turizma, Sveučilište u Splitu, 2011., str. 327

⁴ D. Mikulić, Međudnos kulture i turizma u procesima urbane regeneracije, Doktorska disertacija, Split, Ekonomski fakultet, 2012., str. 84

⁵ G. Richards, European Cultural Tourism: Patterns and Prospects, Boekman Foundation/Ministry of Education, Amsterdam, Culture and Science, 1999., str. 17

Homo turisticus ili religijski turist, odnosno vjerski turist jest pojam koji se susreće u svjetskoj i teološkoj literaturi i praksi. „Čovjek se u raznim prilikama može ponašati na određeni način pod utjecajem religioznih motiva,“⁶ no to nije religiozni čin ili religiozno ponašanje. Religiozni čin ili religiozno ponašanje čovjeka su molitva, klanjanje, kult ili štovanje. Religioznost je subjektivni sustav stavova koji uključuju osjećanja i tendencije oblike vjerovanja, mišljenja, osjećanja, duhovnih iskustava prema Bogu i svetom.

Za shvaćanje vjerskog turista i vjerskog turizma, koji utječu na vrstu i oblik vjerskog putovanja važni su stupnjevi religioznosti i religioznog koji utječu na vrstu i oblik vjerskog putovanja i očekivanja vjerskih sadržaja u turističkoj destinaciji. Religijski turizam usmjeren je na posjet važnim religijskim lokalitetima s ciljem da sudionici putovanja što više ojačaju svoju vjeru. To znači da je glavni motiv putovanja zadovoljenje duhovne, odnosno religijske potrebe osoba koje se odlučuju na ovakvu vrstu turističkog putovanja.⁷

U religijskom ili vjerskom turizmu, osim dominantnog religijskog sadržaja putovanja, potrebno je u destinaciji imati i turistički sadržaj. Vjerski turizam obuhvaća sve vrste putovanja koji su motivirani religijom i gdje je odredište vjerska destinacija. Vjersko-turističke destinacije ne moraju nužno biti povezane sa sadašnjim religijama jer postoje mnoge religije u povijesti svijeta koji su izumrle, neke su ostavile impresivne artefakte (hramovi, crkve, svetišta, kipovi) i kulturnu sakralnu baštinu.

2.1. Definicija vjerskog turizma

Temeljem razmatranja teorijskih rasprava inozemnih i domaćih teoretičara može se izvesti definicija vjerskog turizma. Tako je „Vjerski turizam selektivni oblik turizma, a glavni motiv vjerskog turizma je posjetiti sveta mjesta (svetišta, samostani, katedrale, crkve, kapelice i ostale) i/ili sudjelovati u vjerskim događajima i tematskim vjerskim putovima uz razmišljanje, meditaciju i sudjelovanje u molitvi i bogoslužju.“⁸

⁶ B. Vukonić, Turizam i religija, Zagreb, Školska knjiga, 1990., str. 93

⁷ Religijski turizam kao poseban socio-kulturni fenomen – na primjeru istraživanja među studentima Sveučilišta u Splitu, Neven Duvnjak ipdi-cst@st.t-com.hr. Renata Relja rrelja@fst.hr Milena Žeravica milenazeravica@yahoo.com

⁸ Z. Cerović, P. Zanketić, Menedžment hodočašća i vjerskih putovanja, Opatija, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, 2014., str. 30

Vjerski turizam jest specifičan oblik turizma koji je u teorijskom i praktičnom smislu multidisciplinaran te ga je za razliku od drugih oblika turizma potrebno promatrati s vjerskog, pragmatičnog, teološkog, sociološkog, psihološkog, gospodarskog, prometnog i drugih aspekata. Pojavljuje se u različitim oblicima pri čemu se s jedne strane kontinuuma nalaze hodočašća, a s druge strane turizam koji nije vjerski motiviran. Između dvaju polova pojavljuju se različiti oblici vjerskog turizma, a ono što je svima zajedničko jest potreba za ostvarenjem vjerskih motiva i „duhovnih“ doživljaja.⁹

Vjerska putovanja, koja su jedan od najstarijih oblika putovanja te podrazumijevaju uvijek napuštanje mjesta stalnog boravka i privremeni boravak u destinaciji, motivirana su vjerom. Putovanje potaknuto vjerskim motivom naziva se vjersko putovanje, a oblik turizma, vjerski turizam. Vjerski turizam obuhvaća sve vrste putovanja koji su motivirani religijom i gdje je odredište vjerska destinacija. Vjerski turizam je usmjeren na posjet religioznim lokalitetima, u svrhu jačanja i produblivanja svoje vjere te pripadnosti određenoj religiji ili crkvi, ukoliko je isključivo motiv putovanja vjera.

Veza koja je najvidljivija između turizma i vjere dokazuje preko tisuću sakralnih objekata i sadržaja koji postaju objektom turističkog interesa, te obilaska turista. Vjernici jedne vjere mogu imati isto ili slično iskustvo kao vjernici neke druge vjere, a svatko od njih izražava se na različite načine na racionalnom, emocionalnom, moralnom i svakom drugom planu. “Sa svjetovnog stajališta pod pojmom i terminom vjerskog turizma valja razumjeti onaj oblik turističkog kretanja koji je nastao kao posljedica religiozne motiviranosti čovjeka.”¹⁰ Cilj takvog turističkog kretanja podređen je religioznom vjerovanju i potrebi čovjeka. Takvo putovanje ima i sva turistička obilježja, ali oni nisu osnovni razlog putovanja.

Glavni motiv osobe koja se odlučuje na vjersko putovanje ili vjerski posjet određenim svetištima, štovanju određenih vjerskih blagdana i svetaca, je zadovoljenje duhovne potrebe. U modernija vremena pojavljuju se kombinirani motivi i oblici vjerskih putovanja koji uključuju duhovnu komponentu, kulturno i sociološku, te zabavnu, koja je uključena u religijski sadržaj.

⁹ Strategija razvoja vjerskog turizma grada Rijeke do 2020. godine, file:///D:/CHROME%20PREUZIMANJA/Strategija+razvoja+vjerskog+turizma+grada+Rijeke+do+2020.+godine.pdf

¹⁰ Z. Cerović, P. Zanketić, op.cit, str. 95

Mnogi ljudi putuju na sveta mjesta ne samo iz vjerskih ili duhovnih razloga, već i iz sekularnih razloga kulturne prirode. Neki žele posjetiti sveto mjesto zato što žele naučiti nešto o povijesti i kulturi mjesta, ili žele razumjeti određenu religiju i o njoj dobiti nove spoznaje.¹¹

U Istri tako postoje primjeri organiziranja hodočašća, konferencija kulturno-religijskog sadržaja, festivala duhovne glazbe, štovanja svetaca zaštitnika uz procesije te sociološkog i zabavnog sadržaja nakon vjerskog događaja (primjer Blagdan Svete Eufemije – zaštitnice Rovinja sa prigodnim misnim slavljem i duhovnim koncertom).

Lefeuvre opisuje vjerski turizam „kao sustav koji obuhvaća niz svetih mjesta, od najgrandioznijih katedrala do najmanjih crkava, uslužne sadržaje povezane s njima i spektar posjetitelja od religioznih do svjetovnih.“¹²

Sve svjetske religije ostavile su tragove u obliku sakralnih objekata i kulturno-umjetničkog nasljeđa, to je sakralna baština čovječanstva kojom se dopunjuju znanja iz povijesti ljudskoga roda. U okviru suvremene turističke potražnje religijski turizam se može tretirati kao važan marketinški segment koji ima svoje organizacijske forme, uhodane navike i rute religijskih putovanja. Turističke organizacije inicijalnog turizma (turoperator, agencije) realiziraju sadržaje koji osim čisto religijskih i duhovnih programa nude sadržaje tipične za suvremeni turizam općenito (odmor, razonoda, rekreacija, lokalni specijaliteti i slično).

Za suvremenu turističku industriju manje su važni motivi putovanja, dok su važnije posljedice za tri čimbenika u tom procesu: za putnike-vjernike, za davatelje usluga i za prostor prema kojemu su turistička kretanja usmjerena i u kojima se događaju. Veza turizma i religije dokazuje se u mnogobrojnim sakralnim objektima i sadržajima koji su objekt općeg turističkog interesa, tako da su zanimanja za neki sakralni objekt njegova kulturna ili povijesna vrijednost, a manje izvorna religijska namjena. Potrebno je uskladiti turističku ponudu sa duhovnim doživljajima vjerskog turista, hodočasnika i kulturnog turista.

¹¹ Razvoj vjerskog i kulturnog turizma, Znanstveno stručni časopis turizam, Institut za turizam, 58 vol., Br. 3/2010/241-368

¹² A. Lefeuvre, Religious tourism and pilgrimage, People on the Move, Rim, 1980, br.10, str. 80

2.2. Oblici vjerskog turizma

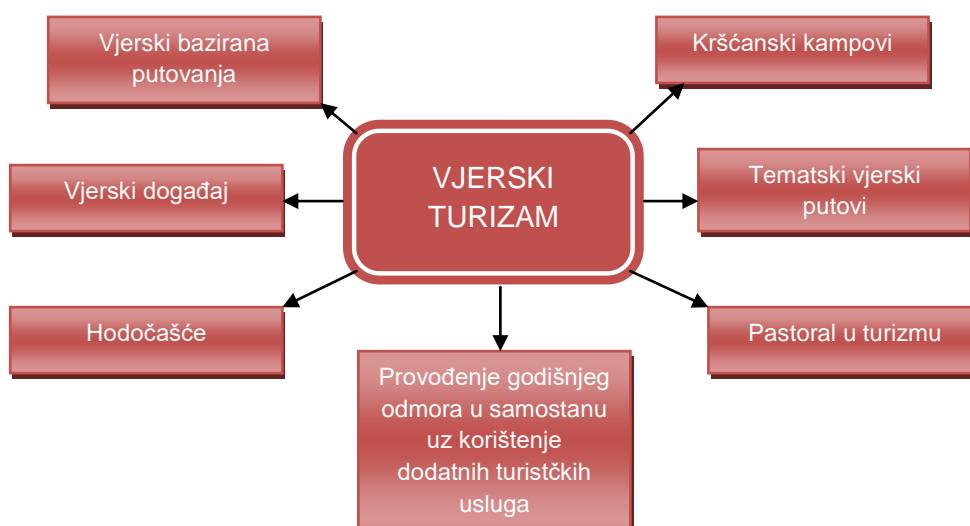
Vjerski turizam najčešće se pojavljuje u tri oblika¹³:

1. kao hodočašće, kontinuirane grupne i individualne posjete vjerskim svetištima
2. kao masovna okupljanja u povodu značajnijih religijskih datuma i obljetnica
3. kao posjet značajnim religijskim mjestima i objektima u okviru turističkog itinerara i bez obzira na vrijeme u kojem se to čini.

Vjerske zajednice, posebno one koje su rezervirane prema turizmu kao obilježju suvremenog doba, često izbjegavaju označavati religijskim turizmom putovanja potaknuta vjerom (primjer hodočašća). Žele istaknuti duhovni aspekt kretanja, svjetovni aspekt smatraju sekundarnim. Zbog utjecaja novih motiva, potreba i inicijativa za putovanjem potaknutim vjerskim motivima i razvoju novih tehnologija, osim ova tri osnovna oblika vjerskog turizma, pojavljuju se i novi oblici vjerskog turizma¹⁴:

4. pastoral u turizmu,
5. provođenje godišnjeg odmora u samostanu uz korištenje dodatnih turističkih usluga,
6. kršćanski kampovi,
7. vjerski bazirana krstarenja.

Slika 2. Oblici vjerskog turizma



Izvor: Cerović Z., Zanketić P., Menadžment hodočašća i vjerskih događaja, Opatija: Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Opatija, 2014., str. 42

¹³ B. Vukonić, op.cit., str. 98

¹⁴ Z. Cerović, P. Zanketić, op.cit, str. 42

2.2.1. Hodočašće

Hodočašće je selektivni oblik duhovnosti, koji se može svrstati u edukacijsko-komunikacijsku vrstu, duhovno poimanje vjerskog turizma, koji još uvijek nije dovoljno definiran u svom sadržaju. Sličnosti su motivi traganja za autentičnošću ili mističnim iskustvom, raznovrsne motivacije turista ili hodočasnika, vjera hodočasnika i turista u ispunjenje unutarnjih želja i potreba. Hodočasnika na hodočašće potiče duhovna motivacija, želja i molitva za ozdravljenjem, zahvalnost, molitva za oprostom i pročišćenjem, proslava vjerskog blagdana i sudjelovanje na vjerskom obredu, želja za promjenom, rastom u vjeri, za religioznim iskustvom, kao i otkriće smisla vlastitoga života. Turist pak nije u potrazi za Bogom, nego prvenstveno za neobičnim i nesvakidašnjim iskustvima, za odmakom od sebe, za zaboravom na svakodnevicu te za mirom i odmorom. Hodočašće vjerskog motiva je osobno putovanje, kojim se ostvaruje subjektivno iskustvo blizine svetoga i neposredne komunikacije s njim, a koje na hodočasnika ima učinak preporoda. Tako hodočašće može učvrstiti ili izgraditi vrijednosti, stavove i ponašanja te duhovno ispuniti čovjeka za svakodnevni život, doprinijeti njegovu zdravlju.

Svaki je svršetak hodočašća duhovni korak naprijed. Teorijsko značenje pojma hodočašće i hodočasnički turizam, kao i sam pojam hodočasnika definiran je s više aspekata, religijskih kao i različitih povijesnih i kulturoloških aspekata. U definiranju ovih pojmova polazi se od više religijskih osnova. Polazište koje se definira najučestalije je religija i kultura putovanja koja se zasniva na kršćanstvu – judaizmu, Sveta zemlja je središte za hodočašće u judaizmu i kršćanstvu, iako kršćani posjećuju mnoga svetišta u svojoj zemlji. Upravo kod katoličanstva najčešće mjesto posjeta i hodočašća su crkve i mjesta posvećena Blaženoj Djevici Mariji, ili posjeti značajnih za život i uskrsnuće Isusa Krista – Sveta Zemlja, ili Rim, kao glavno sjedište današnje katoličke crkve. Hodočašće je važan sastavni dio kršćanskog duhovnog života. Mnogi kršćani svoj život vide kao hodočasnički put koji ih vodi bliže Bogu. Fenomen hodočašćenja pretpostavlja ove elemente¹⁵:

- a) mjesto prema kojem se hodočasnici kreću
- b) pokret, pješačenje (u novije vrijeme nije obavezno, postoji i vozačašće!) koje može biti kolektivno ili individualno
- c) cilj hodočašćenja jest postizanje nekog duhovnog ili materijalnog dobra.

¹⁵ Z. Cerović, P. Zanketić, op.cit, str. 54-55

Prema objektu čašćenja hodočašća se mogu klasificirati na:

- a) hodočašća k svecima, njihovim grobovima i relikvijama (Putovima Blaženika Miroslava Bulešića, Svetvinčenat i obljetnice njegove beatifikacije u Puli, Eufrazijeva bazilika Poreč – grob mučenika biskupa Svetog Maura, blagdan Svetog Servula Buje – čašćenje i štovanje relikvije, i slično.)
- b) hodočašća na mjesta koja podsjećaju na različita ukazanja ili određena čuda koja su se dogodila (Lourdes, Fatima, kod nas u Istri Majka Božja Milosrđa u Bujama)
- c) hodočašća na mjesta koja čuvaju svete ili čudotvorne slike ili likove (Marijanska svetišta kao što su Trsat, Pavlinski samostan u Svetom Petru u Šumi, Crkva Majke Božje Milosrđa u Bujama, Majka Božja na Škrlijinah u Bermu, Crkva Svetog Pelagija u Novigradu, Čudotvorno raspelo).

Elementi hodočašća su: hodočašće, dodir sa svetim mjestom, ostvarenje dodira sa svetim mjestom (relikvije, poljubac slike, obilazak oko kipa i slično.), prinos zavjetnog dara, kupovina suvenira u svetištu (slike, krunice, svijeća, kipa). te u konačnici utjecaj na svakodnevni život nakon hodočašća.

2.2.2. Vjerski događaji

Kršćani su se oduvijek okupljali prilikom različitih događanja, bilo da se radi o molitvi ili pojedinoj ceremoniji, ili da se radi o nekim važnijim događajima. Posjet Papi može privući milijune posjetitelja, kao i ostali vjerski događaji. „Vjerski događaj (događanje) je organizirano zbivanje koje je usmjereno na privlačenje pažnje osoba na jednom mjestu (svetom mjestu) u određeno vrijeme da obilježe posebne prilike kako bi zadovoljile vjerske i duhovne potrebe. Motiv je vjera i obično se vezuje uz neka sveta mjesta ili može biti vezan uz posebne blagdane. U središtu je liturgijski čin, a pokreće ga vjerska (crkvena) zajednica.“¹⁶

Vjerski se događaji mogu podijeliti na:

- a) vjerski događaji vezani uz vjerske blagdane (Uskrs, Duhovi, Tijelovo, Advent, Božić, Veliki tjedan, događaji vezani uz blagdan i spomen dan Blaženoj Djevici Mariji i događaji vezani uz spomen dane posvećene svecima zaštitnicima).

¹⁶ Z. Cerović, P. Zanketić, op.cit, str. 150

b) prigodni vjerski događaji (susret mladih, tematski kongresi, procesije, pučke pobožnosti, križni put, duhovna obnova, hodočašće u svetište, događaji vezani uz beatifikaciju blaženika i kanonizacija svetaca). U posebnom poglavlju biti će obrađeni vjerski događaji u Istri. Može se izdvojiti beatifikacija blaženog Miroslava Bulešića u Pulskoj Areni te obilježavanje njegove obljetnice u Svetvinčentu, gdje se nalazi njegov grob.

2.2.3. Duhovne obnove

Duhovne obnove koje se u novija vremena održavaju uz obljetnice i blagdane svetaca, vjerske blagdane, mogle bi se svrstati u novi oblik vjerskog turizma. Duhovne obnove imaju primarno ulogu produbljivanja i razmišljanja vjere, pokore i pročišćenja, ozdravljenja i zahvalnosti. U Istri naročito od 2000. godine, koju je Papa Ivan Pavao II proglasio Jubilarnom i otvorio Sveta Vrata u Vatikanu, održale su se mnoge duhovne obnove. Također mogu se spomenuti seminari nove evangelizacije koji su u današnje modernije doba namijenjeni mlađoj populaciji, kojima se na drugačiji, njima bliži način, kroz propovijedi i parabole novog vremena te pjesme i animaciju približavaju vjerski motivi i sama vjera. U vjerske događaje spadaju razni festivali, koncerti, edukacijske radionice, konferencije mladih i duhovne obnove. Osim vjerske komponente koja je primarna spomenutim događajima, obuhvaćene su i zabavno edukacijske komponente.

2.2.4. Tematski vjerski putovi

U novija vremena u formiranju vjerske turističke ponude organiziraju se razni programi, koji su edukativno, kulturnog i vjerskog karaktera. Zasad su tematski putovi koji se odnose na vjerske ličnosti – blaženike, svece, biskupe i ostale, organizirani od vjerskih zajednica. Intencija turizma je razvijanje vjerskog i kulturnog turizma, tako da postoje i sa strane turističkih organizacija kulturne, povijesne znamenitosti koje u sadržaju imaju vjerski karakter. U kasnijem dijelu rada obraditi će se neki od primjera koji postoje u Istri.

O mogućnostima, ali i važnosti valorizacije naslijeđa u turizmu govorio je i Andries Gryffroy, izvjestitelj Vijeća Europe za nematerijalnu baštinu pri posjeti

Draguću u srpnju ove godine¹⁷. On je u svom pozdravnom govoru posebno istaknuo kako resurse kulturnog naslijeđa, u ovom slučaju istarske freske, treba staviti u gospodarsku turističku funkciju, pri čemu lokalno stanovništvo treba imati neposredne materijalne koristi. Takva iskustva u Europi postoje, a zacijelo je najpoznatija takva ruta Put sv. Jakova koji iz Francuske vodi u Santiago de Compostelu. To je jedan od načina da se šire područje uključi u turističku ponudu koja se temelji na kulturnom naslijeđu. Pri tomu se u projekt uključuju regije i zemlje koje dijele naslijeđe na kojem se ruta temelji, odnosno kojima vodi ruta koja je osim turistima namijenjena i zbližavanju određenih područja koja dijele zajedničku povijest i naslijeđe.

Kao što se može vidjeti, religija i turizam su isprepleteni i povezani na mnogo načina, a kao glavna poveznica ističe se hodočašće. Brojne su prednosti utjecaja turizma na religiju te njen razvoj i rast, ali valja reći da je utjecaj recipročan, te se može reći kako religija pozitivno utječe na rast turizma u određenim destinacijama. Lako je zaključiti da su glavna pokretačka snaga odnosa religije i turizma zapravo hodočasnici.

„Traži mir i za njim idi.“ Psalam, Ps 34,15

¹⁷ <https://www.glasistre.hr/kultura/predstavljen-projekt-kulturnih-ruta-srednjovjekovne-freske-dionica-istra-566649>, datum pristupa:15.08.2018.

3. KORIJENI VJERSKOG TURIZMA U ISTRI

Vjerski turizam može se definirati kao manifestaciju, sudjelovanje u vjerskim obredima, a može biti povezan s lokalnim, regionalnim, nacionalnim i međunarodnim vjerskim svetištima. Istra takve manifestacije povezuje lokalno kao organizacija ili drugih vjerskih manifestacija, prezentacija pokretnih ili nepokretnih sakralnih spomenika ili neko od svjedočenja nacionalne ili lokalne povijesti kraja.¹⁸

Uz zdravstvene i kulturne motive, vjera je jedan od najstarijih motiva putovanja. Hodočasnička putovanja javljaju se već u antičko doba, a najredovitiji putnici bili su hodočasnici koji su se za vrijeme vjerskih svečanosti okupljali u velikim grupama u poznatim svetištima i proročistima. Najviše hodočasničkih mjesta bilo je u Grčkoj. Hodočašća su se u Grčkoj odvijala osobito u vrijeme praznika Olimpije u čast Zeusa koji se slavio svake četiri godine još od 8. st. pr. Kr. Radilo se o sportskim i umjetničkim nadmetanjima koji su tijekom pet dana okupljala tisuće sudionika. Kronike bilježe i druga slična mjesta u drevnoj Heladi, kao i ona koja su privlačila mase još u starom Egiptu, mahom uz hramove. Brojni povijesni i biblijski izvori svjedoče o putovanjima Izraelaca u sveti grad Jeruzalem, posebno za vrijeme većih blagdana. Govori se čak o karavanama hodočasnika kojih je prema različitim procjenama, bilo 150 tisuća do milijun. Hodočašća su također bila raširena u Indiji, pa su mnogi smatrali da su ona tamo najrasprostranjenija i najučestalija. Hodočasnici su išli u posjet svojim brojnim božanstvima i pohađali sveta mjesta. Među pet temeljnih obrednih dužnosti odnosno stupova te vjere, spada i hodočašće u Meku. Riječ je o religioznoj obvezi hadža, od koje vjernik može biti oslobođen tek u iznimnim slučajevima. Takva obveza pokretala je milijunske mase muslimana i izazvala brojne turističke implikacije. Srednjovjekovni čovjek upuštao se u dugotrajne, mukotrpne i opasnostima izložene hodočasničke pohode iz želje ili potrebe za oprostom od grijeha, čudesnim ozdravljenjima ili naprosto pustolovinama. Osnovni pravci tradicionalnih hodočašća u srednjem vijeku usmjeravali su se u tri najposjećenije destinacije: Rim, Jeruzalem i Compostelu.¹⁹

Na hodočašća se odlazilo radi pokore, pokajanja i vjere. Iz sigurnosnih razloga, putovalo se morskim putem preko Jadrana. Na tim proputovanjima do svetih odredišta, bilo je puno europskih turista koji su se zaustavljali u Istri. To su ujedno i

¹⁸ P. Ružić, op.cit., str. 23-25

¹⁹ M. Dujmović, Kultura turizma, Pula, Sveučilište Jurja Dobrila, 2014., str. 20

začeci vjerskog turizma u Istri. U knjizi „Europski putnici u Istri od 15. do 19. stoljeća“²⁰ spominju se brojni poput Marianna di Sienne, koji na svom putu spominje svoj boravak u Puli, brojne sarkofage i Amfiteatar za kojeg navodi da je vrlo sličan rimskom Coloseumu. Zanimljivo je putovanje Gilforda, dostojanstvenika i osobnog tajnika Kralja Henrika VI. Englez Gilford se na svojem putovanju u Svetu Zemlju, zaustavio u Istri u Poreču. Pri tom spominje grob Svetog Mauricija, misleći na grob mučenika Svetog Maura današnjeg zaštitnika Poreča. Krajem 16. stoljeća počeo je jačati Marijanski kult, pa su iz tog razdoblja započele organizirane posjete Marijanskim svetištima u Istri, među njima najpoznatija su mjestima Trsat, Buje, Strunjan, Sveta Marija na Krasu, Hreljići i Pula. Vjerski običaji štovanja svetaca i obilježavanja dana zaštitnika „patrona“ grada, također su u 7. i 8. stoljeću privlačila već mnogobrojne hodočasnike.

Bogata crkvena, povijesna, kulturna materijalna i nematerijalna baština u Istri glavni je adut i potencijal za daljnji razvoj vjerskog turizma u Istri. Sakralni biseri Istre, bogatstvo od petstotinjak crkava, sakralna baština poput Eufrazijeve Bazilike u Poreču, koja je pod Unescovom zaštitom, Vodnjanskih mumija, Pulske Katedrale i Pazinskog sjemeništa, pored Marijanskih svetišta, sakralne umjetnosti fresaka i ikona (Beram, Draguč i drugi), glagoljskih zapisa te novijih organiziranih sakralnih programa, kao što su Organum Histrae, Festivali duhovne glazbe – Pučki misni napjevi, Dvigradfestival i mnogobrojni drugi, kamen su temeljac za poticanje i razvoj organiziranog vjerskog turizma kao strategije turizma u narednim desetljećima.

3.1. Povijest Istre i začeci vjerskog turizma u Istri

Kada se pogleda povijest istarskog poluotoka, vidljivo je da tragovi ljudskoga života na ovom području sežu još u prapovijest. Pretpostavlja se da je kameni sjekač pronađen u špilji Šandalja kraj Pule stariji od 800 000 godina. Međutim, najstariji ostaci čovjeka u Istri, koji su pronađeni u istoj špilji, potječu s kraja posljednjeg ledenog doba (oko 12 000 godina pr. Kr.). Iz istog vremena potječu i ostaci u Romualdovoj pećini u Limskom kanalu. Mlađe kameno doba obilježavaju i prva

²⁰ S. Bertoša, A. Giudici, Europski putnici u Istri od XV. do XIX stoljeća, e:///D:/CHROME%20PREUZIMANJA/2_BERTOSA_GIUDICI.pdf

stalna naselja. Brončano doba (II. tisućljeće pr. Kr.) obilježila su gradinska naselja, tj. utvrde na brežuljcima. Današnji toponimi – gradina, gradinje, gradište, gračišće, kaštelir (prema tal. castelliere) – dokaz su tih ostataka. Najbolje očuvani lokaliteti prapovijesnih gradina nalaze se pored Pule (Nezakcij), kod Rovinja (Monkodonja) te kod Poreča (Picugi).²¹

Željezno doba (I. tisućljeće pr. Kr.) obilježili su Histri, po kojima je Istra i dobila ime. Iz ilirskog su doba ostali mnogi ostaci materijalne kulture koji se mogu naći po čitavoj Istri. Sredinom I. tisućljeća pr. Kr. započinje seoba Kelta iz zapadne Europe. Prodrijevši u Istru, donijeli su kvalitetniju obradu željeza, a s vremenom su se izmiješali s Histrima.²²

Šireći svoju vlast na istok Rimljani su, osvojivši zemlju Vedeta, koja je graničila s Istrom, početkom II. stoljeća pr. Kr. izgradili tvrđavu Akvileju (Oglej) i na taj način stvorili temelj za daljnje prodiranje na istok. U vrijeme gradnje Akvileje u Istri su već postojala naselja gradskoga tipa. Mnogi od tih gradova postoje još i danas i nose ista imena, samo modificirana prema jezičnim zakonima kasnijih stanovnika, najprije Romana, a zatim Slavena. Nakon početnog neuspjeha Rimljani su izvršili opsežnije pripreme i u proljeće 177. godine pr. Kr. njihova vojska počinje osvajati jednu utvrdu za drugom. Od tada u Istri započinje razdoblje rimske prevlasti. Rimljani su vrlo uspješno proveli kolonizaciju Istre. Prvi rimski car Oktavijan August, na prijelazu milenija pomaknuo je granicu Rimskog Carstva s rijeke Rižane na rijeku Rašu. Na taj je način pripojio veći dio istarskog poluotoka pokrajini Veneciji pod nazivom 10. regija „Venetia et Histria“ u sastavu provincije Italije. Istočna je Istra, tj. Liburnija, ostala u sastavu provincije Dalmacije. Poslije prve kolonizacije i romanizacije, kada je staro autohtono stanovništvo bježalo s južne i zapadne obale i sklanjalo se u brdovit i šumovit središnji dio Istre, nastaje razdoblje seljenja u obrnutom smjeru – iz unutrašnjosti prema obali. Sada se već dobrim dijelom romanizirano stanovništvo ponovno vraća u južni i zapadni dio poluotoka, gdje je plodnija zemlja i gdje se razvijaju gradovi. Rimljani na područje Istre uvode novu organizaciju, provode prvu urbanizaciju, grade ceste i povezuju gradove čime znatno pomažu razvoju trgovine. Niz nalazišta govori o postojanju različitih radionica: za pečenje gline i izradu

²¹ <http://www.istra-istria.hr/index.php?id=401>, datum pristupa:27.08.2018.

²² Ibidem

lončarskih proizvoda, za izradu i bojenje tkanine, ciglane, radionice amfora od kojih je ona u Červaru kod Poreča izrađivala amfore čak i za potrebe careva.²³

Prvi upadi germanskih plemena sredinom II. stoljeća poslije Krista potaknut će gradnju sustava utvrda od Trsta do Rijeke. Potkraj III. st. u Istri se javlja i kršćanstvo, a već početkom IV. st. grade se prve crkve (Poreč i Pula najstarija su biskupska središta). Tijekom prve polovice VI. st. Justinijan, car Istočnog Rimskog Carstva, obnavlja imperij, a bizantska će se vlast u Istri održati od 539. do 788. (izuzevši dva desetljeća vladavine Langobarda u drugoj polovici VIII. stoljeća). Na osvajačkom putu od Carigrada do Ravenne u sjevernoj Italiji, gdje uspostavlja novu zapadnu prijestolnicu, podiže niz monumentalnih građevina, a jedna od najljepših nalazi se upravo na istarskom poluotoku u Poreču (Eufrazijeva bazilika). Vladavina Bizanta donosi Puli i okolici razvijen kulturno-umjetnički život. Ravenski biskup Maksimilijan (rodnom iz Veštra južno od Rovinja) dao je sagraditi monumentalnu trobrodnu baziliku, od koje je danas ostala sačuvana samo jedna od dviju memorijalnih kapela križna oblika. Zbog ljepote ukrasa u mramoru, mozaiku i štukaturi, bazilika je nazvana Sveta Marija Formosa (Sv. Marija Krasna). Kao i bazilika, obje su kapele bile ukrašene podnim i zidnim mozaicima.²⁴

U VI. i VII. stoljeću na istarski poluotok provaljuju Slaveni, pa tako i Hrvati. Papa Grgur I. pisao je o tome solinskom biskupu Maksimu. Do veće kolonizacije dolazi poslije 788. godine, kada je Istrom zavladała Franačka država. U to je vrijeme sasvim pohrvaćeno kvarnersko primorje istočno od Raše. U prvim stoljećima ranog srednjeg vijeka u Istru prodiru razna barbarska plemena. Dok su za Avare i Langobarde značajni kraći upadi te se uglavnom nisu zadržali u Istri, Slaveni su se proširili po čitavom poluotoku i zaposjeli mnoge dijelove njegove unutrašnjosti. Godine 788. Istra ulazi u sastav Franačke države koja uvodi feudalni sustav, potiče naseljavanje Slavena, kao kmetova, često na zemljišna područja u vlasti gradova. Time gradovi gube svoju samoupravu (naslijeđenu još iz rimskog razdoblja) te slabe, a istodobno jača moć Crkve na koju se vlast Karla Velikog posebno oslanjala. Slavenska se kolonizacija nastavlja pa su već u XI. stoljeću neposredna zaleđa gradova bila po jeziku stanovnika slavenska, što svjedoče i službeni nazivi cesta koje su vodile iz tih gradova (via sclavonica). Potomci romanskih i romaniziranih seljaka sačuvali su se i u nekim selima južne i zapadne Istre – u Rovinju, Vodnjanu, Balama,

²³ <http://www.istrapedia.hr/hrv/1154/istarska-zupanija/istra-a-z/>, datum pristupa:27.08.2018.

²⁴ Ibidem

Galižani i Fažani, dok su sve ostale poljoprivredne površine naselili Slaveni ili ih postupno slavenizirali (kroatizirali). Hrvati u Istri organiziraju širu općinsku zajednicu kojoj su na čelu župani.²⁵

Krajem X. stoljeća uspostavljeno je Sveto Rimsko Carstvo Njemačkog Naroda čiji je Istra sastavni dio. Isprva zajedno s Furlanijom čini Akvilejsku marku, podređenu bavarskom vojvodstvu. Slijedi niz promjena feudalnih gospodara, u kojima je Istra pripojena vojvodstvu Koruške. Sredinom XI. stoljeća Istra postaje zasebna margrofovija (pogranična grofovija) koju njemački carevi daju u nasljedni feud raznim velikaškim obiteljima. Godine 1209. akvilejski je patrijarh (biskup koji se tako prozvao nakon raskola s papom) dobio je od njemačkih careva Istarsku markgrofoviju kao feud akvilejske Crkve. Taj je status Istra zadržala sve do 1420. godine. Međutim, u XII. su stoljeću porečki biskupi, kao vazali akvilejskog patrijarha, dali u leno Pazinsku grofoviju, kao zasebnu jedinicu, goričkim grofovima pa je ona ostala kao izdvojeni teritorij. U razdoblju relativnog mira istarski su se obalni gradovi sve više oslobađali vlasti akvilejskog patrijarha, razvijali trgovinu i osamostaljivali se, iako su formalno priznavali vlast patrijarha. U XII. se stoljeću bogate obrtom i pomorskom trgovinom i sve više oslobađaju feudalne vlasti, što dovodi do formiranja gradskih komuna. Tijekom XIII. stoljeća vlast akvilejskog patrijarha slabi, pa su se istarski gradovi, smatrajući Mlečane manjom opasnošću, redom dragovoljno predali Veneciji. Jedino su se do prve polovice XIV. stoljeća tome uspješno opirali Pula i Kopar.²⁶

Godine 1420., mletačkim osvajanjem Akvileje (sredinom XV. stoljeća patrijarh je i formalno priznao poraz), veći dio Istre dolazi pod Veneciju. Izuzetak je Pazinska grofovija koju su 1374. naslijedili Habsburgovci, pod čiju je vlast došla i istočna obala Istre. Na taj je način Istra bila podijeljena između austrijsko-germanske i mletačko-romanske upravno-političke vlasti. Pazin je ostao središtem habsburškoga posjeda u Istri. Kako habsburška vlast nije imala prejak utjecaj, to je položaj hrvatskoga življa na tom području bio nešto povoljniji. Već i ranije, upravo na tom području, nastaju brojni primjeri hrvatske pismenosti, pod snažnim glagoljaškim utjecajem. O prisutnosti glagoljice svjedoče: Plominski glagoljaški natpis, Supetarski fragment, Grdoselski ulomak, Humski grafit i Ročki glagoljaški abecedarij koji potječu iz XI. i XII. stoljeća. Posebno mjesto u kulturnoj povijesti Istre ima Istarski razvod, poznati srednjovjekovni javno-pravni spomenik koji precizno tumači razgraničenje istarskih

²⁵ <http://www.istra-istria.hr/index.php?id=401>, datum pristupa:27.08.2018.

²⁶ <http://www.istrapedia.hr/hrv/1154/istarska-zupanija/istra-a-z/>, datum pristupa:27.08.2018.

seoskih općina i feudalnih gospodara. Razvod je nastajao u duljem vremenskom razdoblju (od druge polovice XIII. do kraja XIV. stoljeća), a napisan je na hrvatskom, njemačkom i latinskom jeziku.²⁷

Turskim prodorom na Balkan dolazi do velikih migracija stanovnika, koji iz osvojenih područja bježe i traže zaštitu u austrijskim i mletačkim zemljama. Turci su u drugoj polovici XV. stoljeća devet puta provalili u Istru. U tim je prodorima stradao osobito nezaštićeni dio Istre, izvan gradskih zidina, posebno mjesta na Ćićariji, zatim Roč, Hum, Draguč. Posljednji su put Turci provalili u Istru 1511. godine, kada je znatno stradala Pazinska grofovija. Uz provale Turaka, druga pošast koja je uništavala Istru bila je kuga, koja je harala od XIII. do XVII. stoljeća (u XVI. stoljeću čak 16 puta). Velike epidemije kuge gotovo su desetkovale stanovništvo Istre te su opustjeli čitavi krajevi. Venecija je kolonistima iz Furlanije i Karnije nastojala naseliti opustjelu Puljštinu. Najbrojnije je, međutim, bilo naseljavanje stanovništva koje se, bježeći pred Turcima, sklanjalo na mletačko područje u Dalmaciji i otuda se prebacivalo u Istru. Novi su stanovnici bili Crnogorci, Arbanasi, ali i Vlasi (danas poznati u jezičnoj terminologiji kao Istrorumunji). Vremenom su se Arbanasi pohrvatili, dok su Crnogorci sačuvali svoj identitet i vjeru u Peroju. Vlasi (Istrorumunji) svoj su materinski jezik sačuvali u nekim selima uz rub Ćepićkoga polja, osobito u Šušnjevići. Porazom Turaka pod Bečom, 1683. godine, prestaje seljenje pred Turcima, pa se tim događajem i završava kolonizacija Istre.²⁸

Napoleonovim osvajanjem Italije, mirom u Campoformiju 1797. godine Francuzi su predali Veneciju, zajedno s mletačkim dijelom Istre i Dalmacijom, Austriji u zamjenu za neke druge teritorije. U novom ratu između Francuske i Austrije Napoleon zauzima bivšu mletačku Istru i pripaja je kao poseban okrug, zajedno s Venecijom, kvarnerskim otocima i Dalmacijom, Kraljevini Italiji. Mirom u Beču 1809. godine cjelokupan je istarski prostor pripojen Napoleonovim Ilirskim provincijama. Nakon poraza Napoleona 1813. godine Austrija zauzima Istru i formira jedinstvenu pokrajinu, s Trstom kao glavnim gradom. Od 1861. godine, za cara Franje Josipa I., Istra postaje austrijska pokrajina – markgrofovija - uz određenu decentralizaciju uprave i pokrajinski sabor u Poreču. Od 1867. godine namjesnik za područje Istre stoluje u Trstu. Godine 1856. Austrija gradi u Puli glavni mornarički arsenal, a od 1866. godine Pula postaje glavnom lukom Austrijske carske mornarice. To pridonosi

²⁷ Ibidem

²⁸ Ibidem

njezinu naglom urbanom razvitku. Stanovništvo se Pule za nepunih pola stoljeća povećalo čak trideset puta. Druga polovica 19. stoljeća, kao i razdoblje do Prvog svjetskog rata, protekli su u znaku borbe za nacionalnu i političku jednakopravnost hrvatskog i slovenskog stanovništva u odnosu na talijansko.²⁹

Hrvatsko je stanovništvo bilo pretežno ruralno i, osim dijela svećenstva hrvatske nacionalnosti, slabo obrazovano. Istarsko je gradsko stanovništvo bilo pretežno talijansko. Odnosi u Istarskom saboru, zahvaljujući izbornom zakonu, pogodovali su talijanskom građanstvu. Predvodnik borbe za hrvatska prava u Istri bio je biskup Juraj Dobrila. Njegova je koncepcija bila aktivirati narod na planu nacionalne samoobrane, njegovati narodni jezik, čuvati tradiciju, podići se ekonomski i politički, prihvatiti nova civilizacijska i kulturna postignuća i pronaći put da se narod izvuče iz bijede. U jednom od svojih prvih zahtjeva u Istarskom saboru u Poreču zatražio je da, uz talijanski, i hrvatski jezik postane službeni.³⁰

Izbijanje Prvog svjetskog rata (1914.) dovelo je do prekida nacionalnih borbi, ali su se istodobno jasno pokazali interesi Italije za istočnom obalom Jadrana. U nastojanjima da dobiju što veće ustupke, gotovo su godinu dana trajala tajna pregovaranja Kraljevine Italije s Antantom i Centralnim silama. Na kraju je došlo do sklapanja tajnog ugovora u Londonu, travnja 1915. godine, prema kojemu su Italiji za ulazak u rat na strani Saveznika obećani južni Tiro, Istra zajedno s Trstom i Goricom te dio Dalmacije. Ugovorom u Rapallu 1920. godine Kraljevina SHS prepustila je Istru Italiji. Kako je uskoro u Italiji zavladao fašizam, talijanska je vlast na čelu s Benitom Mussolinijem počela sustavno zatirati sve oblike hrvatskog i slovenskog javnog i nacionalnog života. Bile su dokinute sve hrvatske škole, kulturne ustanove i udruženja, hrvatska su imena talijanizirana. Zabranjivalo se čak služenje hrvatskim jezikom u obitelji. Nasilje je izazvalo i masovni egzodus hrvatskog i slovenskog stanovništva u Kraljevinu SHS (Jugoslaviju). Istovremeno, pojavljuju se i prvi oblici organiziranog antifašističkog otpora.³¹

Kapitulacija Italije u Drugom svjetskom ratu, 8. rujna 1943. godine, izazvala je sveopći narodni ustanak u Istri. Protjerana je fašistička vlast i oslobođena gotovo čitava Istra, osim Pule, Vodnjana, Fažane i Brijuna. Međutim, u valu nasilja stradali su i brojni nedužni ljudi, bacanjem u jame/fojbe. NOO (Narodnooslobodilački odbor)

²⁹ <http://www.istra-istria.hr/index.php?id=401>, datum pristupa:27.08.2018.

³⁰ Ibidem

³¹ <http://www.istrapedia.hr/hrv/1154/istarska-zupanija/istra-a-z/>, datum pristupa:27.08.2018.

Istre donosi 13. rujna 1943. godine proglas o oslobođenju Istre i njezinu pripojenju Hrvatskoj. Sedam dana kasnije potvrdio je to i ZAVNOH, a nešto kasnije i AVNOJ (na čelu s Josipom Brozom Titom). Sabor istarskih narodnih predstavnika, održan 25./26. rujna 1943. godine u Pazinu, potvrdio je odluke od 13. rujna i donio konačnu odluku o potpunom odcjepljenju od Italije i pripojenju Hrvatskoj u novoj Jugoslaviji. Međutim, njemačkom je listopadskom ofenzivom (tzv. Romelovom) 1943. godine privremeno ugušen antifašistički pokret na području Istre. Dana 9. svibnja 1945. godine na prostorima Istre i Slovenskoga primorja više nije bilo neprijateljskih jedinica. Istrani su dali velik doprinos pobjedi antifašističkog pokreta. Odmah po zaposjedanju gradova od strane jedinica Jugoslavenske armije, u njima su vlast preuzeli gradski NOO-i. Međutim, u tom burnom razdoblju rađanja novog totalitarnog poretka događaju se i nova stradanja civila. Tako su između ostalih, mučeničku smrt podnijeli i današnji blaženici Katoličke Crkve Francesco Bonifacio (1946.) i Miroslav Bulešić (1947.), a dogodio se i egzodus velikog dijela autohtonog talijanskog stanovništva. Bilo je to vrijeme stradavanja i iseljavanja dijela hrvatskog stanovništva, a uslijedila su i uhićenja istaknutih demokratski orijentiranih i ideološki nepodobnih pojedinaca.³²

3.2. Povijest crkve u Istri

Kako je vidljivo bilo i u ranijem tekstu, o prisutnosti Crkve u Istri već u prvim stoljećima kršćanstva svjedoče poglavito ranokršćanski mučenici, među kojima su najpoznatiji sv. Mauro i sv. German iz druge pol. III. stoljeća te osobito starokršćanske bazilike iz IV. i V. stoljeća, kojih su ostaci vidljivi u Poreču i Puli, i paralelne bazilike iz toga doba. Crkva u Istri je već u najranije doba bila organizirana pod vodstvom ovdašnjih biskupa. No, u potpunosti je crkveno-upravno uređena 524. godine, nakon suglasnosti pape Ivana I., bizantskog cara Justinijana i italskoga kralja Teodorika. Tada su zakonom uređene biskupije sa sjedištem u Poreču, Puli, Pićnu, Novigradu, Kopru i Trstu. Nakon Osimskoga sporazuma, papa Pavao VI. bulom *Prioribus saeculi* iz 1977.g. pripojio je Pazinsku apostolsku administraturu Porečkoj biskupiji i tako omogućio da Katolička crkva u Istri bude upravno ujedinjena.³³

³² <http://www.istra-istria.hr/index.php?id=401>, datum pristupa:31.08.2018.

³³ <http://istrapedia.hr/hrv/253/mauro-sv/istra-a-z/>, datum pristupa:31.08.2018.

Kršćanstvo je bilo konstanta koja je prostor istarskog poluotoka duhovno ujedinjavala bez obzira na turbulentna razdoblja i promjene vlasti kroz povijest, ostavljajući u njemu tragove uljudbe (Eufrazijeva bazilika u Poreču i druga kulturna spomenička baština). Život Crkve bio je obilježen vezanošću s istarskim zaleđem. Poglavitito je glagoljska struja bila vezana uz kvarnerski prostor i dalju unutrašnjost. Domaći kler, najdublje povezan sa slavenskim pukom, imao je i u dijelu Istre pod mletačkom upravom i u dijelu pod austrijskom vlašću ulogu koju su u drugim krajevima imali plemstvo i građanstvo: bio je svijest naroda. Združenost naroda i svećenstva osobito se očitovala u doba velikih društvenih kriza.³⁴

Reformacija je u Istri imala veći odjek nego u drugim hrvatskim krajevima, no istarski kler uglavnom nije prihvatio njezine ideje i ciljeve. Ipak, s tim je pokretom povezano ostvarenje onoga što je bilo prijeko potrebno za svećeničku službu: izdanje Novoga zavjeta i drugih knjiga na hrvatskom jeziku. Takva se povijesna uloga Crkve i njezinih svećenika u Istri nije mijenjala sve do kraja II. svjetskog rata. U XIX. stoljeću osjećaju se posljedice Francuske revolucije u Istri.³⁵

Ono što je posebno značajno za crkvu u Istri je jačanje nacionalne svijesti u vrijeme biskupa Jurja Dobrile: njegov molitvenik i knjige, list Naša sloga i drugo štivo snažno su poticali nacionalno i vjersko osvješćivanje. U to su se djelovanje u drugoj polovici XIX. stoljeća i na početku XX. stoljeća znatno i presudno uključile hrvatske škole. Tad je crkvenim sredstvima izgrađena zgrada (sadašnji Pazinski kolegij) za dom i odgoj učenika pazinske, tada jedine hrvatske gimnazije u Istri. Između I. i II. svjetskog rata, preko svećenika i knjiga koje je u Trstu izdavao Božo Milanović, Crkva je pomagala da Hrvati u Istri nacionalno opstanu.³⁶

Nakon II. svjetskog rata razdoblje biskupovanja Dragutina Nežića obilježeno je poglavito borbom za ljudska i vjerska prava. To je bilo vrijeme zatvaranja crkvenih ustanova, progona svećenika i vjernika. U sjemeništu s klasičnom gimnazijom, otvorenom 1945.g. u Pazinu poglavito brigom Bože Milanovića, školovalo se mnogo budućih svećenika, ali i intelektualaca i djelatnika u različitim područjima političkog, gospodarskog i kulturnog života. U vrijeme biskupa Antuna Bogetića Crkva se u Istri uključila u primanje i karitativno zbrinjavanje izbjeglica Domovinskoga rata, otvorila je

³⁴ L. Ferencić, Najstarije crkve BDM u Istri, file:///D:/CHROME%20PREUZIMANJA/BS_2_3_74_Ferencic.pdf, datum pristupa:31.08.2018.

³⁵ <http://www.dominikanci.hr/index.php/3-tko-smo-mi/povijest-reda-u-hrvatskoj/38-pregled-povijesti-dominikanaca-u-hrvatskim-krajevima-39358520>, datum pristupa:31.08.2018.

³⁶ <http://www.biskupija-porecko-pulska.hr/povijest-crkve-u-istri.html>, datum pristupa:31.08.2018.

misijsko sjemenište u Puli (1991.), dovela ponovo pavline u Sv. Petar u Šumi (1993.), otvorila Pazinski kolegij – prvu katoličku školu u Hrvatskoj (1993).³⁷

Mučeništvo početaka kršćanstva u Istri nastavilo se sve do najnovijih vremena kroz pokušaje zatiranja identiteta i osjećaja narodne pripadnosti, fašističkih progona i podjele ljudi prema genima, stasu ili boji, komunističkih progona vjerskih i crkvenih ustanova .

„Putnici pravi jedino su oni koji zbog putovanja idu uvijek na put“ ,Charles Baudelaire

³⁷ Ibidem

4. POVEZANOST POVIJESTI, VJERE I KULTURE - KAMEN TEMELJAC ZA RAZVOJ VJERSKOG TURIZMA ISTRE

Kako je opće poznato, tijekom stoljeća kršćanska vjera se uplitala i pozitivno djelovala na događaje u svijetu. Zapadna civilizacija je prožeta kršćanstvom i njenom tradicijom, više no što se i može zamisliti. Ukoliko se želi razumjeti europsku kulturu i umjetnost, potrebno je i poznavanje biblijskih svjedočenja i tradicije Crkve. Upravo se na području Istre može vidjeti duboko prožimanje povijesti, kulture i vjere, kroz građevine, povijesne ostatke, pismo, spomenike, običaje.

4.1. Kulturna i sakralna baština Istre

Sve religije svijeta ostavile su utjecaje u obliku sakralnih objekata i kulturno-umjetničkog naslijeđa, to je povijesna baština ostavljena čovječanstvu za dopunu prošlih i budućih znanja. Vjersko-turistički resursi koji su objekt hodočasničkog ili vjerskog interesa te potencijal vjerskog turizma jesu sakralna baština Istre koju čine sakralna umjetnost, kulturna baština Istre, vjerski običaji u Istri te samostani i crkve u Istri. Značajno je da na relativno malom prostoru postoji izuzetno bogata sakralna baština, pa tako osim kompleksa Eufrazijane, postoji čak 140 crkvice koje imaju freske.

Kulturna i sakralna umjetnost Istre koja se obrađuje u ovom poglavlju sačinjavaju glagoljaško i staroslavensko misno pjevanje, pučki misni napjevi, orguljaška glazba i freske – zidno slikarstvo u crkvama u Istri.

4.1.1. Glagoljaštvo - zapisi i natpisi na glagoljici

„Glagoljica je staroslavensko pismo koje nastaje početkom 9. stoljeća i koristi se do početka 19. stoljeća kada sve veću ulogu dobiva latinica. Glagoljica je u početku bila obla, a potom uglata te je imala 32 znaka. Ima brojevnu vrijednost tako da su prvih devet slova jedinice, a slijedećih devet desetice, daljnjih devet stotice pa tisućice. Najjača uporišta glagoljaša su Hrvatsko primorje, Istra i otok Krk gdje su pronađeni najstariji spomenici na kamenu iz 12. i 13. stoljeća: Valunska ploča, Plominski natpis, Grdoselski i Supetarski ulomak i Bašćanska ploča. Glagoljicu je

sastavio Konstantin Ćiril. Njome su pisane crkvene knjige, gradski statuti i zakonici, klesani su natpisi na kamenim pločama, urezivane poruke na raspela, zvona i oslikane zidove crkava. Danas je to neprocjenjivo nasljeđe najbolje sačuvano upravo u središnjim krajevima Istre. Tu je i podignut jedinstven spomenik glagoljskoj kulturi i pismenosti - Aleja glagoljaša s jedanaest spomen-obilježja postavljenih uz cestu između gradića Roča i Huma.“³⁸

U Istri ima puno glagoljaških spomenika i natpisa na glagoljici, što službenih, što u obliku grafita. Beram je tako bio jedan od najvažnijih centara srednjovjekovne glagoljaške pismenosti. Kod beramskih su popova glagoljaša dolazili na naukovanje đaci (žakani) iz velikog djela Istre. Svjedočanstva o tome ostavili su upisanom glagoljicom na marginama beramskih liturgijskih knjiga ili urezanim oštrim predmetom na freskama ukrašenom zidu crkvice Sv. Marije na Škriljinah. Iz Berma potječe nekoliko iluminiranih glagoljskih rukopisa iz XIII. i XIV. stoljeća, među kojima je fragment homilijara (zbirke propovijedi) i bogato oslikani misal i brevijar iz XIV. stoljeća.

Slika 3. Aleja glagoljaša



Izvor: <http://povijest.net/istarski-puti-3-aleja-glagoljaasa/> datum pristupa:01.09.2018.

Osim u Bermu, glagoljicu se može pronaći u mnogim istarskim mjestima. Posebice je to u Humu, najmanjem gradu na svijetu, Roču i okolnim mjestima. Tu se nalazi već spomenuta Aleja glagoljaša koja svjedoči o središtima hrvatske srednjovjekovne glagoljske književnosti na području Istre, upućuje na slavenske korijene te pismenosti i njezin kontinuitet od XI. stoljeća pa sve do današnjih dana.

³⁸ <http://www.istra.hr/hr/atrakcije-i-aktivnosti/kultura-i-umjetnost/glagoljica>, datum pristupa:01.09.2018.

U knjizi Glagoljski zapisi i natpisi na Bujštini, Mladena Juvenala Milohanića govori se upravo o bogatoj glagoljskoj baštini sačuvanoj u obliku glagoljskih natpisa na kamenu, grafita na freskama (Crkva u Šterni), zapisa u župnim matičnim knjigama i sačuvanim liturgijskim knjigama pisanih glagoljicom i na šćavetu (XV-XVII.st.).

4.1.2. Glagoljaško i staroslavensko misno pjevanje

Glagoljaško bogoslužje jedinstvena je pojava kako u kulturi hrvatskoga naroda, tako i u Katoličkoj crkvi uopće. Hrvati su vrlo rano ušli pod jurisdikciju Rimskoga biskupa (Zapadnog patrijarhata) u 9. stoljeću i time dijelili sudbinu svih zapadnih kršćanskih naroda u pogledu razvoja kulture. Zapadna je Crkva, za razliku od Istočne, uvela jedinstveni rimski obred za sve Crkve pod njenom upravom (osim tzv. galikanskog, mozarapskog i ambrozijanskog obreda – koji jesu drugačiji obredi od rimskog, ali s latinskim jezikom), a time i latinski liturgijski jezik i gregorijansko koralno pjevanje. Istočna Crkva nije imala jedinstvenu upravu te su se razvili različiti obredi kod pojedinih mjesnih Crkava, a time i uporaba različitih jezika u bogoslužju. Tako su Grci ostali kod grčkoga, a Slaveni su upotrebljavali staroslavenski.³⁹

Slika 4. Glagoljaško notovlje



Izvor: <https://tradicionalnamisa.com/glagoljasko-pjevanje/datum pristupa:02.09.2018>.

Jedini i jedinstveni slučaj na Zapadu da jedna mjesna Crkva rimskoga obreda ne upotrebljava i latinski jezik i gregorijanski koral jest specifičnost glagoljaškoga bogoslužja u hrvatskim biskupijama uz Jadransko more. Glagoljaško bogoslužje je

³⁹ https://www.stin.hr/hr/category/glagolja%C5%A1ko_pjevanje/18, datum pristupa:02.09.2018.

dakle rimski obred koji se služi na starocrkvenoslavenskom i starohrvatskom jeziku iz obrednih knjiga pisanih hrvatskom glagoljicom.⁴⁰

Glazbena se posebnost glagoljaškog pjevanja prvenstveno ogleda u činjenici da su pučki crkveni pjevači u svojim lokalnim zajednicama u 18., 19. i 20. stoljeću, izvodeći rimokatoličko bogoslužje na vlastitom jeziku, neprestano prilagođavali gregorijanske i druge crkvene melodije lokalnim izričajima tradicijske svjetovne vokalne glazbe. Pritom su i neke crkvene melodije obrnutim putem ulazile u svjetovni repertoar. Ovaj se dugotrajni glazbeni proces odvijao na posve slobodan način jer su pučki crkveni pjevači putem usmene predaje neprestano usvajali, preoblikovali i prenosili novim pokoljenjima raznovrsne regionalne i lokalne glazbene tradicije. Višestoljetno prožimanje crkvene i svjetovne pučke glazbe u različitim južnim hrvatskim područjima urodilo je obiljem melodijskih varijanti i značajnom stilskom raznolikošću glagoljaškog pjevanja.⁴¹

4.1.3. Crkveno pučko pjevanje

„Crkveno pučko pjevanje odnosi se na pjevanje puka u crkvi za vrijeme svete Mise ili drugih liturgijskih slavlja. Pjevanje je uzvišeniji i svečaniji način slavljenja Boga. „*Tko pjeva, dvostruko moli*“, rekao je još u 4. stoljeću sv. Augustin. Praksa da svi nazočni vjernici pjevaju pojedine dijelove Mise, u samim je počecima Crkve. Sam Isus je s apostolima pjevao na Posljednjoj večeri: „*Otpjevavši hvalospjeve, zaputiše se prema Maslinskoj Gori*“ (Mk 14,26).“⁴²

Crkveno pučko pjevanje usavršavalo se i razvijalo, usporedno sa usavršavanjem misnog obreda, načina slavljenja svete Mise i drugih sakramenata kroz povijest do danas. U povijesti biskupija, misa se u Katedralama slavila na latinskom jeziku, obred je svećenik obavljao okrenut leđima puku. U crkvama se održavala misa na staroslavenskom jeziku. Prastari tradicionalni latinski misni odgovori i poklici puka se primjenjuju i danas, osobito u velikim Euharistijskim slavljinama i okupljanjima vjernika. U obnovljenoj Misi poslije Sabora ti su odgovori samo prevedeni na narodni jezik. Puku su to najmiliji dijelovi u svetoj Misi, puk je najsvetiji i nezamjenjiv dio liturgije. Glavna karakteristika crkvenog pučkog pjevanja: lagan i kratak tekst, napjev, sadržaj, glazbeni i književni oblik. Misni odgovori i poklici

⁴⁰ Ibidem

⁴¹ http://www.croatianhistory.net/glagoljica/gl_pjevanje1.html, datum pristupa:02.09.2018.

⁴² <http://fdk.hr/crkveno-pucko-pjevanje/> datum pristupa:02.09.2018

su po sebi jednostavni i dragi puku (narodu). Oni na jednostavan pučki način unose u srce vjernika zdravu kršćansku istinu i duhovnost.⁴³

4.1.4. Orguljaška glazba

Na području današnje Hrvatske orgulje se prema sačuvanim pisanim izvorima pojavljuju u 14 stoljeću, što ne znači da ih nije bilo i ranije. Mnogi arhivi iz ranijih razdoblja nestali su u ratnim vihorima i katastrofama (požari, kuga i potresi), pa o orguljama iz ranijih razdoblja može se tek nagađati. U razdoblju od 16. do konca 19. stoljeća podaci o orguljama su potpuniji pa se može zaključiti da su orgulje iz tog vremena u crkvama južne Hrvatske jednake orguljama u sjevernoj Italiji, dok su u sjevernoj Hrvatskoj jednake orguljama u srednjoj Europi. Razlika je u broju orgulja i u njihovoj veličini što je ovisilo o veličini sakralnih objekata i ekonomskoj snazi naručitelja. Dakako, bilo je oscilacija uvjetovanih razdobljima rata i mira u pojedinim regijama.

Slika 5. Orgulje iz 1794.g., djelo G. Calida iz Venecije, Crkva Svetog Servula u Bujama



Izvor: vlastiti rad

Među regijama južne Hrvatske Porečko-pulska biskupija prednjači po broju instrumenata sa ukupno njih 46. Mnoge od njih pripadaju u A i B kategorije prema povijesnom značaju. Orgulje su radi svoje veličine, složenosti, prilagodljive snage tona i skladne zvučnosti prihvatljive svim društvenim slojevima. Namjena im je bila

⁴³ http://www.biskupija-porecko-pulska.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=454:maa-po-starinski&catid=4:lanci, datum pristupa:05.09.2018.

liturgijska, ali i koncertna. Imala ih je svaka značajnija crkva, a svjedočile su o ekonomskoj moći i kulturnoj razini sredine u kojoj su postojale. Crkva koja je imala orgulje upošljavala je jednog ili dva profesionalna glazbenika, kapelnika i orguljaša što je utjecalo na razvoj glazbe i u crkvi, i u mjestu. Jednom riječju, orgulje su poticale razvoj glazbene umjetnosti i ostavile su snažan pečat u glazbenoj povijesti.⁴⁴

4.1.5. Freske u Istri

Smještaj istarskog poluotoka, na razmeđu Istoka i Zapada, omogućio je raznovrsne utjecaje koji su značajno obilježili umjetnost ovog prostora. Prvi je postojanje antičke tradicije na ovome prostoru kao posljedica rimske vladavine, potom utjecaj Bizanta koji se javio već u kasnoj antici i trajao u ranom srednjem vijeku te u konačnici utjecaj srednje Europe koji dolazi s vladavinom Franaka.⁴⁵

U Istri postoji približno 140 lokaliteta na kojima se nalaze freske, od velikih i raskošnih do pojedinačnih scena i fragmenata. Prve freske u Istri naslikane su s prijelaza 8. u 9. stoljeće, dok zlatno doba oslikavanja sakralnih objekata počinje u 11. i traje sve do 16. stoljeća. Majstori koji su izradili istarske slike, prvenstveno po zidovima crkava, radili su na velikim formatima žlicom i kistom, pigmentom umiješanim u žbuku često ostavljajući dojam nedovršenosti. Kako Fučić navodi, freske su „nastajale kao sudbinski nedjeljiv dio zida“⁴⁶, kao dovršetak arhitekture. Raspored dijelova oslika bio je određen tradicijom. Na trijumfalnom luku prikazuju Uzašašće, Navještenje ili žrtva Kainova i Abelova, u apsidi Krist ili Bogorodica, na bočnim zidovima scene iz života Krista i svetaca dok je na zapadnom zidu najčešći prikaz Posljednjega suda. Pri samom izboru načina prikaza majstori su imali vrlo malo slobode, često su koristili likovne predloške zbog čega je dolazilo do stereotipnosti u prikazima.⁴⁷

U istarskim crkvama, koje su bile jednostavne oblikom i plastičnim dekoracijama, zidni oslici činili su njihov najvažniji dio. Nažalost, većina romaničkih oslika do danas je uništena kako zbog istrošenosti vremenom, tako i zbog kasnijih intervencija. Pet je spomenika zapadne Istre (na području Porečke i Pulske biskupije) čiji zidni oslici pripadaju takozvanom „formativnom razdoblju romaničkog likovnog

⁴⁴ <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=2078>, datum pristupa:07.09.2018.

⁴⁵ I. Fisković, Slikarstvo, Hrvatska i Europa, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti: Školska knjiga, 2007., str. 493-512

⁴⁶ B. Fučić, Istarske freske, Zagreb: Zora izdavačko poduzeće, 1963., str. 9.

⁴⁷ Ibidem

izraza”, odnosno datirani su u 11. i početak 12. stoljeća. To su Sveti Mihovil u Kloštru, Sveti Martin u Svetom Lovreču Pazenatičkom, Sveta Agata kod Kanfanara, Sveta Foška kod Peroja te fragmentarni ostaci crkve Svete Marije Velike kod Bala.⁴⁸

Oslici druge polovice 12. i 13. stoljeća vrlo su dobro sačuvani u četiri spomenika na području Istre, a to su Sveti Jerolim u Humu, Katedrala u Poreču, Sveta Marija Mala kod Bala, Sveti Vincent u Svetvinčentu te Sveta Margareta kod Vodnjana. Još su u nekoliko crkva sačuvani ostaci prikaza, no oni su izrazito oštećeni kako zbog kasnijih obrada zidova, tako i zbog protoka vremena. U literaturi i medijima najčešće se spominju freske iz Sv. Marije na Škriljinah kod Berma te one u Draguču.

Slika 6. Freske u crkvi Sv. Roka u Draguču



Izvor: <https://www.istrapedia.hr/hrv/1555/istarske-freske/istra-foto/datum pristupa:07.09.2018>

4.2. Vjerski običaji u Istri

U samoj Odluci o proglašenju Zakona o potvrđivanju konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine, objavljenoj u Narodnim novinama - međunarodni ugovori 5/2005, Članak 2. stavak 1. konvencije „nematerijalnu kulturnu baštinu“ definira kao⁴⁹:

„ ... vještine, izvedbe, izričaje, znanja, umijeća, kao i instrumente, predmete, rukotvorine i kulturne prostore koji su povezani s tim, koje zajednice, skupine i u

⁴⁸ N. Maraković, Zidno slikarstvo u Istri od 11. do 13. stoljeća: revalorizacija lokalne umjetničke baštine u europskom kontekstu (doktorska disertacija), Zagreb, 2009., str. 22.

⁴⁹ <http://digured.srce.hr/webpac-hidra-murh2-pregled/?rm=results&f1=Podrucja&v1=035337&sort=1&filter=hidra-murh>, datum pristupa:11.09.2018.

nekim slučajevima, pojedinci prihvaćaju kao dio svoje kulturne baštine. Ovu nematerijalnu kulturnu baštinu, koja se prenosi iz naraštaja u naraštaj, zajednice i skupine stalno iznova stvaraju kao odgovor na svoje okruženje, svoje međusobno djelovanje s prirodom i svojom poviješću koja im pruža osjećaj identiteta i kontinuiteta te tako promiče poštivanje kulturne raznolikosti i ljudske kreativnosti. U svrhu ove Konvencije u obzir se uzima isključivo ona nematerijalna kulturna baština koja je u skladu s postojećim međunarodnim instrumentima o ljudskim pravima, kao i potrebama uzajamnog poštivanja među zajednicama, skupinama i pojedincima i koja je u skladu s održivim razvojem.“

Stavak 2. istog članka određuje pet vrsta nematerijalne kulturne baštine:

- „(a) usmena predaja i izričaji, uključujući jezik kao sredstvo komunikacije nematerijalne kulturne baštine;
- (b) izvedbene umjetnosti;
- (c) običaji, obredi i svečanosti;
- (d) znanja i vještine vezane uz prirodu i svemir;
- (e) tradicijski obrti (UNESCO 2003).“

Hrvatska ulaže znatne napore u to da se očuva i zaštiti nematerijalna kulturna baština na nacionalnoj i međunarodnoj razini. Uvidjelo se da je vrlo važno očuvati svoj vlastiti kulturni identitet i tradiciju koji svaki narod i zemlju čine jedinstvenom i prepoznatljivom u svijetu. Hrvatska sudjeluje u Unesco-svoj Konvenciji o zaštiti nematerijalne kulturne baštine još od 2005. Godine.

Vjernici su se oduvijek okupljali prilikom različitih događanja, bilo da se radi o molitvi ili pojedinoj ceremoniji, ili da se radi o nekim važnijim događajima. „Vjerski događaj ili događanje je organizirano zbivanje koje je usmjereno na privlačenje pažnje osoba na jednom mjestu (svetom mjestu) u određeno vrijeme da obilježe posebne prilike kako bi zadovoljile vjerske i duhovne potrebe. Motiv je vjera i obično se vezuje i uz neka sveta mjesta ili može biti vezan uz posebne blagdane. U središtu je liturgijski čin, a pokreće ga vjerska (crkvena) zajednica.“⁵⁰

Vjerski se događaji mogu podijeliti na:

- a) vjerski događaji vezani uz vjerske blagdane (Uskrs, Duhovi, Tijelovo, Advent, Božić, Veliki tjedan, događaji vezani uz blagdan i spomen dan Blaženoj Djevici Mariji i događaji vezani uz spomen dane posvećene svecima zaštitnicima)

⁵⁰ www.dgt.uns.ac.rs/download/mendog_skripta.pdf (preuzeto Menedžment hodočašća i vjerskih događaja, Cerović Z., Zanketić P., str. 150)

8. prigodni vjerski događaji (susret mladih, tematski kongresi, procesije, pučke pobožnosti, križni put, duhovna obnova, hodočašće u svetište, događaji beatifikacije blaženika i kanonizacija svetaca).

Godišnje svetkovine i blagdani, pogotovo oni koji se na državnoj razini vode kao neradni dani, mogu biti prilika za intenzivnije vjersko-turističke ponude. (Uskrs, Božić, Duhovi, Tijelovo, Velika i Mala Gospa). Takav oblik ponude mogao bi se proširiti na prezentaciju sakralne baštine, organizirati smještajni kapacitet i gastronomsku ponudu.

Najveći crkveni kršćanski blagdan je Uskrs, na taj se dan slavi uskrsnuće Isusa Krista. Korizma označava 40 dana pokorničke pripreme kršćana koja započinje Pepelnicom, pokorničkim obredom u crkvi te završava Velikim tjednom. Narodni običaji vezani uz Uskrs u Istri su pripremanje pinca, šunke, jaja, bojanje pisanica.

Vjerski događaj koji se ponovno vratio u obilježavanja korizmenog vremena je Križni Put. Župne zajednice na nivou istarskih dekanata organiziraju posebno obilježavanje Križnih putova u nekim mjestima u Istri. Zadnjih godina se tako organizira sa strane Umaško- dekanata Križni put na prekrasnom lokalitetu Sv. Stjepana u Istarskim Toplicama. U Istri su poznati i drugi Križni putovi: Križni put po Kaštelirskim poljima, u Vrsaru „Križni put ka Sv. Andriji“, u Sv. Petru u Šumi „Križni put stopama patera Daniela Hekića“, franjevca rodom iz Svetog Petra.

Došašće ili Advent kojim se obilježavaju četiri tjedna do Božića sve se više obilježava u raznim gradovima i mjestima u Hrvatskoj, pa tako i u Istri. Advent tako postaje sve više turistički orijentiran. Istra ima svoje organizirane običaje u vrijeme došašća, to su razni koncerti prigodne duhovne glazbe u crkvama, žive jaslice koje uprizoruju rođenje Isusa Krista. Najpoznatije u Istri su u Svetom Lovreču i Gračišću, koje su poprimile oblik pravog vjerskog turističkog sadržaja.

Božić je vjerski blagdan, koji obilježava Isusovo rođenje, vjersko značenje je posta, molitve, pjesme i iščekivanja Božića. Badnjak ili „Vilija Božija“ ima svoju tradiciju u Istri, koja nije dovoljno prikazana a vrlo je zanimljiva iako nije isključivo vezana uz vjerski motiv. Na taj se dan obitelj okuplja oko zajedničke večere tradicijskih posnih jela (bakalara, pasutica, slanah sardela, maneštre od slanica, verze na padelu i sličnog) i zajednički odlazi na polnoćku. Nekada su posebnu toplinu predbožićnom kućnom ugođaju davala ognjišta ili ognjišća. Običaj je nalagao da se na Viliju Božju donese jedan veliki panj, koji je trebao gorjeti ili tinjati, imati na sebi

žara, ali se nije smio ugasi od Badnjaka, pa do blagdana Sveta tri kralja (6. siječnja). Smatralo se da se vatrom badnjaka grijalo dijete Isus, a njegova svjetlost je rasvjetljavala put trima kraljevima, Gašparu, Melkioru i Baltazaru.

Zanimljiv blagdan Sveta tri kralja jest što je u povijesti, bio obavezan uz „koledarenja“, odnosno obilaženja kuća i čestitanja Božića, sa pučkim božićnim pjevanjem. Najpoznatije je ono na području Kaldira.

Slika/e 7. Obilježavanje marijanskih blagdana u nekim mjestima u Istri (redom Buje, Šterna i dr.)



Izvor: autorski rad

Tijelovo – blagdan Crkve i Svetkovina Presvetog Tijela i Krvi Kristovog uz koji se vode procesije sa Hostijarijem-Pokaznicom (sakralni predmet u kojem se drži Sveto tijelo-hostija), najatraktivnije su one uz more u Poreču, Puli, također u Žminju, gdje se put posipa laticama ruža.

U Istri se rado slave i blagdani blaženoj Djevici Mariji, a to su Velika Gospa 15. kolovoza (Uznesenje Blažene Djevice Marije) te Mala Gospa (rođenje BDM) 8. rujna. Velika Gospa se posebno slavi u marijanskim svetištima na Trsatu, Crkvi Blaženje Djevice Marije u Svetoj Mariji na Krasu (u kojoj je po nekadašnjoj predaji bilo ukazanje), Božjem Polju u Vižinadi, Gospi od Milosti u Šijani, župnim crkvama u Buzetu, Cerovlju i Pazu, u Vrhu na Buzeštini, (koja je sagrađena 1231.), pa u

Svetvinčentu i Valturi, Humu i Labinu. Dvije su značajnije crkve posvećene upravo Uznesenju Marijinom, a to su Katedrala u Puli i Eufrazijeva bazilika.⁵¹

U Istri je također poznato štovanje i obilježavanje svetaca zaštitnika, odnosno patrona grada ili mjesta uz procesiju i misu. Ove proslave se uz crkvena obilježavanja, slave i raznim prigodnim koncertima, gastronomskim i zabavnim programom.

Slika 8. Procesija povodom blagdana Sv. Servula u Bujama 29.svibnja



Izvor:autorski rad

Najznačajniji vjerski događaj u 2013.g. te motiv vjerskog hodočašća u Istru bio je beatifikacija blaženog Miroslava Bulešića koja je održana u Pulskoj Areni, 28.09.2013. Blaženikom ga je proglasio Papa Benedikt XVI. Svake godine se obilježava njegova obljetnice mučeništva u Svetvinčentu gdje je i njegov grob, 24. kolovoza, o blagdanu sv. Bartola.⁵²

Ovdje je važno napomenuti kako u Istri postoji i običaj votivnih darova, a oni su se posebno poklanjali u 17. i 18. stoljeću u određenim svetištima kao zahvalnost za ozdravljenja od mnogih bolesti ili za dobivene milosti. Radi se o predmetima trodimenzionalnog oblika, koji prikazuje različite dijelove ljudskog tijela.

Na području Istre štovali su se sveci koji su bili opće poznati u kršćanskoj Europi. Posebno vrijedi istaknuti kultove štovanja kršćanskih svetaca Svete Foške, Svetog Maura, Svetog Pelagija i Svete Eufemije.

⁵¹ <https://www.labin.com/lcplus/vela-gospa-u-srcima-i-molitvama-istrana-3891>, datum pristupa:31.08.2018.

⁵² Istarska Danica, izdanje 2014, str.35

5. HODOČAŠĆA I SVETIŠTA U ISTRI

Motivacija za odlazak na kršćanska hodočašća koja se u ovoj temi obrađuju odnosi se na su štovanje svetih odredišta i svetaca, umjetnost, freske, umjetničke kipove, slike te naravno vjersku komponenta i duhovnost. U Istri je vrlo poznat primjer hodočašća u grad Vodnjan Crkvi Svetog Blaža koji je poznat po relikvijama (preko 370 relikvija 250 svetaca komada u metalu i drvu) kao jedini u Istri. Istra je, kako je i ranije navedeno, u povijesti imala 4 biskupije. Najstarija je Porečka, Pulska, Pićanska, Novigradska, danas je objedinjena u samo jednu Porečko-Pulsku biskupiju. Namjera posjeta crkvama jest pobožnost iz kršćanske vjere, grupna hodočašća, posjet umjetničkoj baštini, freske i kipovi, slike, grafiti (grafiti Šterna i Oprtalj).⁵³

Slika 9. Crkva Majke Milosrđa Buje, Blagdan Male Gospe, Štovanje Male Gospe kroz poljubac relikvije i obilazak oko oltara



Izvor: autorski rad

5.1. Hodočašća u Istri

Na istarskom poluotoku postoji nekoliko značajnijih hodočašća takozvanim putovima blaženika ili svetaca. Među njima su: Putovima blaženog Bulešića, Putovima blaženog Bonifacia i Putovima Biskupa Jurja Dobrile.

Putovima blaženog Bulešića – temelji se na posjeti svih mjesta u Istri, kojima je kroz vjerski životni put blaženik prošao. Put kreće iz istarskog sela Čabrunići, župe Svetvinčenta u kojoj je blaženik rođen, prema Kopru gdje je

⁵³ Intervju sa svećenikom Mr. Sc. Mladenom Juvenalom Milohanićem

završio sjemenišnu gimnaziju, u Rimu studirao filozofiju i teologiju na Papinskom sveučilištu Gregorijana. Put se nastavlja u Svetvinčenat gdje je blaženik zaređen za svećenika 11.4.1943.g., zatim u mjesta u kojoj je bio župnik, kao što su Baderna i Kanfanar, također Pazin, Biskupijsko sjemenište u kojem je bio ravnatelj i nastavnik. Njegov put nažalost završava u Lanišću, gdje je mučenički ubijen te Svetvinčentu gdje se nalazi njegov grob. Put se zaključuje razgledavanjem Pulske Arena, u kojoj je održana njegova beatifikacija.

Putovima Biskupa Jurja Dobrile – put započinje u rodnom mjestu Veli Ježenj, sa razgledavanjem spomen sobe (mini muzeja) u njegovoj rodnoj kući. Njegovo školovanje započinje u Tinjanu, nastavlja se Pazinu i Beču. Vršio je službu župnika u Trstu u Crkvi Sv. Justa. Postao je biskup u Poreču (zastupnik između Poreča i Beča), nakon što je napustio Porečku biskupiju, ustoličen je za biskupa u Katedrali Sv. Justa. Pokopan je na grobu Svete Ane u Trstu.⁵⁴

Putovima Biskupa Francesca Bonifacia- životni put započinje u Tartinijevom gradu Piranu, gdje je blaženik rođen i kršten u Crkvi Sv. Jurja. Ulazi u Malo sjemenište u Kopru, u Trstu prima red đakonata i zaređuje se za svećenika. Prvu misu slavi u Piranu u Crkvi u kojoj je kršten. Put se nastavlja prema Novigradu, gdje je imenovan kapelanom, zatim u Krasicu, župa Buje, gdje se njegov put prekida mučeničkom smrću nakon obavljene mise u Grožnjanu, današnjem gradu kulture i umjetnosti. U Katedrali Sv. Justa u Trstu don Francesco Bonifacio je proglašen blaženim. Štuje se u Krasici o obljetnici njegove smrti.⁵⁵

⁵⁴ M. Juvenal Milohanić, Dr. Juraj Dobrila. Glasnik istine, branitelj naroda i Crkve. Rodoljub, filantrop, homo politicus, Pazin, Josip Turčinović d.o.o. – IKD „Juraj Dobrila“, 2012.

⁵⁵ I. Jakovljević, Blaženi Francesco Bonifacio: svećenik i mučenik, Pazin, Josip Turčinović, 2016.

Slika 10. Grob Bl. Miroslava Bulešića, Svetvinčenat, Crkva Navještenja, Svetvinčenat



Izvor: autorski rad

Svi ti tematski vjerski putovi su odrednice budućeg razvoja turizma, jer posjetom tih odredišta poznatih vjerskih ličnosti, posjećuju se i kulturni spomenici, kulturna sakralna baština, a otvaraju se i „muzeji i sakralne trgovine (Veli Ježenj – Kuća Jurja Dobrile)“.⁵⁶

Slika 11. Obljetnica mučeničke smrti F. Bonifacia, Krasica, Crkva Sv. Stjepana



Izvor: autorski rad

Slika/e 12. Veli Ježenj, rodno mjesto i rodna kuća – spomendom Biskupa Jurja Dobrile, Obljetnica rođenja, Osobni posjet obljetnice 16.04.2018.



Izvor: autorski rad

⁵⁶ Intervju sa vodičem i članicom Bratovštine Hrvatska Istra, Mirjanom Ferenčić, 16.04.2018.

Kao mogućnost kulturno-vjerskih tematskih putova mogu poslužiti: Put istarskih freski, Aleja glagoljaša, kulturna ruta „Srednjovjekovne freske - dionica Istra", Staze svetaca i mnoge druge u nastajanju.

U najpoznatija hodočašćenja u Istri spadaju:

Majci Božjoj na Škrlijinah u Bermu, na Labinštini Majci Božjoj od Drenja (hodočašće na Velu Gospu i Snježnu Gospu), Majci Božjoj od Milosrđa u Puli i Bujama, Majci Božjoj Snježnoj u Čepiću i Materadi, hodočašća na Veliku Gospu u Božje Polje kraj Vižinade, Majci Božjoj od Zdravlja u Hreljićima i u Sošićima kod Rovinjskog Sela, franjevačkoj Crkvi u Pazinu , Gospi od Anđela u Poreču.

5.2. Marijanska svetišta u Istri

5.2.1. Svetište Gospe od Milosrđa u Puli

Pulska Gospa od Milosrđa, Madonna della Misericordia, zavjetna je crkva izgrađena nakon Gospina ukazanja 1389.g. Godina izgradnje isklesana je na iznad ulaznih vrata. Obnovljena je između 1447. i 1453. godine. Od prvotne crkve ostala su samo mala vrata karakteristična po lavu Sv. Marka i rozeta. Godine 1858. stradala je u požaru i odmah bila obnovljena.

5.2.2. Svetište Gospe od Milosti u Šijani

Svetište Gospe od Milosti u Šijani, dijelu grada Pule jedno je vrijeme bilo najpoznatije svetište južne Istre. Prije izgradnje 1848.godine je pulska vjernica na tom mjestu čudesno ozdravila , pa su pulski vjernici odlučili sagraditi crkvu. Prigodom izgradnje crkve 1886. u stubama oltara starije crkve, gospin kip našli su zemljoradnici koji su se predvečer vraćali kući. Gospa im je izgledala kao živa, sutradan se okupilo mnoštvo, a Gospin lik je zračio svjetlom. U crkvi je čudotvorni kip Gospe koja doji Malog Isusa.Svetište bilo popularno odredište hodočanika iz raznih župa. Danas se hodočasti svetištu na Uskrsni ponedjeljak, Veliku Gospu i Malu Gospu, kada se održava procesija oko svetišta.

5.2.3. Svetište Mater Misericordiae Buje – Crkva Majke Milosrđa

Proštenište ili Crkva Majke Božje Milosrđa sagrađena je 21.06.1497. kao zavjetni dar Pavla Račice. U to vrijeme nije postojala crkva posvećena Majci Božjoj.

Pavao Račica (kako navodi legenda) je usnuo san u kojem je vidio Gospin lik te se nakon tog sna uputio u Veneciju. Kod majstora Paola Campsa pronašao upravo ovakav kip, koji je vidio u snu. Bio je to drveni kip, skulptura gotičkog stila koja prikazuje Gospu sjedeći na prijestolju sklopljenih ruku, na koljenima joj dijete Isus. Donijevši Kip iz Venecije, odmorio se podno gradskih zidina, položivši kip na kamenu klupu.⁵⁷ Nakon toga niti uz pomoć tadašnjih mještana, nije bilo moguće pomaknuti Kip Majke Božje. To je bio znak da na svom imanju, sagradi kapelicu Majci Božjoj, a kasnije je na tom mjestu izgrađena crkva. Kip je inače bio namijenjen Crkvi Svetog Servula. Za smještaj kipa dao je izraditi zlatnu palu u radionici istoimenog majstora Paola Campsa. Pobožnost Majci Milosrđa se proširila po okolici te je „biskup isposlovaao od Pape Julija II., papinsko pismo oprosta od 15.5.1510; tko god pohodi s poštovanjem i pobožnošću tu novosagrađenu crkvicu ispred gradskih zidina Buja, dobiva 40 dana oprosta“⁵⁸. Račica je svoje imanje ostavio svojim nasljednicima i na upravljanje crkvi. Nakon smrti njegovih nasljednika su pravo patronata naslijedile obitelji Bonetti i Moratto. Crkva je uskoro postala cilj mnogih hodočasnika iz raznih župa sa slovenskog kraja Istre, okolnih župa, tako da je u 17. i 18.st. dolazilo i do 150 križeva župa, što je označavalo broj župa. Dogodila su se mnoga čudesa i milosti. Poznato je iznenadno zvonjenje zvona, dok su gradska vrata bila zatvorena. Narod je počeo moliti pred zatvorenim vratima te su se vrata otvorila i Gospa je raširila ruke i blagosloвила puk. Nakon ovog događaja je Majka Milosrđa prozvana Majkom čudesa. U Crkvi osim drvenog kipa Gospe s djetetom na oltaru, nalazi se i drugi oltar Svete Ane ispod kojeg se nalazi dio tijela Svetog Diodata. Obzirom da je u to vrijeme mjesto Buje pripadalo Novigradskoj biskupiji, neke relikvije su dane na čuvanje u Novigradsku kriptu. U crkvi se čuvaju mnogi zavjetni darovi, a u budućnosti se planira izgraditi muzej i trgovinu sakralnih suvenira. Važno je spomenuti čudesni spas dječaka koji je pao sa zvonika crkve i preživio. Gospi u čast je oslikan događaj i danas se nalazi u sakristiji crkve. Crkva je bogata kipovima Sv. Antuna, Svete Klare, sa desne i lijeve strane su kipovi Svetog Servula i Svetog Josipa. Pored crkve je zvonik te novoizgrađeni kip Majci Božjoj sa uklesanim glagoljaškim zapisom molitve.

⁵⁷ M. Juvenal Milohanić, Bujska Gospa, Crkva Majke Milosrđa kroz povijest, Župno vijeće Buje, Pazin, Josip Turčinović d.o.o. i IKD "Juraj Dobrila", 1997., str. 7

⁵⁸ Ibidem, str. 9

Slika 13. Oltar Svete Ane (detalj), u kojem je pohranjen Sv. Diodato



Izvor: autorski rad

5.2.4. Crkva Majke Božje od Zdravlja Hreljići

Crkva Majke Božje od Zdravlja Hreljići je sakralni objekt podignut na inicijativu pet lokalnih seoskih dužnosnika koji su se 24. siječnja 1724. godine odlučili obratiti feudalnom gospodaru Antoniu Loredanu sa zamolbom o izgradnji crkve na uzvisini u blizini mjesta Hreljići. „Zamolba je pozitivno riješena uz uvjet da je izgrade o vlastitom trošku, opskrbe, osvijetle i osiguraju obavljanje Božje službe za crkvu koja bi nosila ime Blažene Gospe od Zdravlja. Za dvije je godine crkva završena, a za prvog kapelana narod je izabrao Mihovila Batelića koji je dužnost obavljao vrlo dugo jer je 1764. obnovio crkvu o čemu svjedoči i natpis u sakristiji. Kasnije je crkva obnovljena 1980. godine, a 23.11.1988. kapelanija je proglašena župom. Crkva Sv. Majke Božje od Zdravlja je jednobrodna crkva s malom kapelom i sakristijom, te tri mramorna oltara. Glavni oltar ima mramorno svetohranište i drveni kip Blažene Djevice Marije sv. Krunice koji datira iz 1736. godine. U crkvi se nalaze četiri kamena kipa svetaca od kojih su dva na oltaru, a dva iznad vrata sakristije. Likovi Sv. Lucije, Sv. Valentina i Sv. Agate mučenika iz prvih kršćanskih vremena objedinjeni su na oltarnoj slici iz 19. stoljeća, a djelo su vodnjanskog slikara Venerija Trevisana.“⁵⁹ Crkva Majka božja od zdravlja je poznato hodočasničko mjesto u Istri. Hodočasnici iz cijele Istre se okupljaju svake godine na drugu nedjelju mjeseca listopada u svetištu. Vjernici sudjeluju na misi i procesiji s kipom Majke Božje od Zdravlja, moleći njen zagovor.

⁵⁹ <http://www.regionalexpress.hr/site/more/sveta-marija-od-zdravlja-u-hrelji>, datum pristupa:08.09.2018.

5.2.5. Crkva Blažene Djevice Marije od Milosti ,Sveta Marija na Krasu

Župna crkva BDM od Milosti u Sv. Mariji na Krasu, blizu Umaga je sakralni objekt koji je jednobrodan sa svetištem i sakristijom, oltarom sa svetohraništem i drvenim kipom Blažene Djevice Marije s djetićem, krstionicom od kamena, škropionicom i pjevalištem. U modernija vremena je postavljen kip Gospe (Međugorske) ispred crkve. Poznata je legenda da je u tom mjestu bilo ukazanje Djevice Marije te se iz tih motiva počelo hodočastiti u to mjesto. Crkva je vrlo atraktivna i na dobroj lokaciji za turiste. Osim lokalnih hodočašća na blagdan Velike Gospe, nije se razvilo hodočašće većih omjera.⁶⁰

5.2.6. Svetište Majke Božje Trsatske

Trsat je povijesni, kulturni, vjerski i graditeljski sklop kojeg čine franjevački samostan i svetište Gospe Trsatske. Najpopularnije je svetište i duhovno središte Kvarnerskog zaljeva. Trsat se smatra obiteljskim svetištem te nosi naziv "Hrvatski Nazaret"⁶¹. Godišnje Trsatsko svetište posjeti oko 300.000 posjetitelja. Ugostiteljska i smještajna ponuda samog svetišta nije zasad jako razvijena, tako da osim restorana Trsatice u blizini nema drugog ugostiteljskog objekta, a smještajni kapaciteti su privatni. Godišnje se organiziraju brojna hodočašća prigodno uz dan Velike i Male Gospe, na regionalnoj i nacionalnoj razini. Uz samom svetištem nalaze se sakralni objekt Crkve Majke Božje Trsatske, koja je poznata po čudotvornoj slici Majke Milosti, Franjevački samostan, Križni put, kip Ivana Pavla II. koji je izgrađen u znak zahvalnosti za posjete Trsatu 2003.g.. U sklopu sakralno vjerske ponude nalaze se suvenirnica, kapela zavjetnih darova i kapela svijeća.

„Zbog gubitka Svete kućice, neutješnim Trsaćanima papa Urban V. Godine 1367. šalje čudotvornu sliku Majke Božje imena „Majka milosti“. Zbog štovanja koje joj je iskazivano, slika je okrunjena krunom od pravoga zlata 8. rujna 1715. godine, a svečanost njene krunidbe se održala pod pokroviteljstvom hrvatskog Sabora. Slika se i danas cijeni zbog milosti koju po njoj dijeli Marija svojim štovateljima, a stoji na glavnom oltaru Svetišta. Čudotvorna slika „Majke Milosti“ izrađena je na cedrovoj

⁶⁰ IKD Juraj dobrila, Crkva u Istri, str.127

⁶¹ http://www.trsat-svetiste.com.hr/wp-content/uploads/2016/09/TRSAT_hrv.pdf, datum pristupa:08.09.2018.

dasci. Njezin sveukupni sadržaj nije lako izraziti. Podijeljena je na tri dijela, a po nekima ona je zbir od pet slika.⁶²

Slika 14. Majka Božja Trsatska, Franjevački samostan Trsat



Izvor: autorski rad

5.2.7. Pavlinski samostan crkve Svetog Petra i Pavla Apostola u Svetom Petru u Šumi – Gospa Jasnogorska

Red Sv. Pavlina Pustinjaka počinje djelovati u 13. stoljeću na području Hrvatske i Mađarske. U 18. stoljeću je u Hrvatskoj bilo 50 pavlinskih samostana, među najpoznatijima i ovaj u Sv. Petru u Šumi. Samostan je ukinut 1783. od strane cara Josipa II. Nakon 210 godina, 7.7.1993. zahvaljujući zauzimanju biskupa A.Bogetića, pavlini se vraćaju u Sveti Petar. Župna crkva Sv. Apostola Petra i Pavla

⁶² <http://www.trsat-svetiste.com.hr/slika-gospe-trsatske/>, datum pristupa:08.09.2018.

je podignuta na mjestu benediktinske crkve, do 1459. je bila benediktinska, a od 1459-1783. Pavlinska.

Slika 15. Oltar u crkvi Sv. Petra i Pavla u sv. Petru u šumi sa slikom Jasnogorske gospe



Izvor: autorski rad

Crkva posjeduje glavni oltar koji je predivan kasno barokni inventar. Svih pet oltara izrezbarenih u drvu, djelo su pavlina Pavla Riedla. Posebnost su orgulje (1770.,Eisl), te kožne tapete venecijanskog rada. U Crkvi se na glavnom oltaru nalazi i čudotvorna slika Jasnogorske Gospe (kopija Gospe Chestohowske), koja je plakala krvavim i običnim suzama od 24.12.1721. do 01.01.1722. Pavlinski samostan je sakralni i kulturni spomenik te veliki potencijal za razvoj vjerskog turizma.

5.2.8. Crkva Majke Božje na Škriljinah (Beram)

Majka Božja na Škriljinah u Bermu je bratovštinska crkva van samog mjesta Berma, poznata po oslikana freskama. To je sada grobljanska jednobrodna crkva podignuta u XV. stoljeću. Nepoznati graditelji na nekoliko su mjesta ostavili uklesana dva klesarska znaka. U njezinoj obnovi 1709. srušen je stari gotički svod, podignut je novi mramorni oltar, probijeni su polukružni prozori na bočnim brodovima, obnovljen je i oslikan drveni strop. Pred pročeljem joj je prigradljena lopica (otvoreni trijem), a na pročelnom zidu probijeni su prozori. „Zaslugom A. Gnirsa, 1912.g. temeljito je obnovljena i dograđena joj je sakristija. Crkva je poznata po zidnim slikama živih boja, motiva i kompozicije, koje je 1474. izradila radionica majstora Vincenta iz Kastva. Naslikani su prizori mariološkoga i kristološkoga ciklusa, sveci, *Ples mrtvaca*,

Prvi grijeh, Kolo sreće i Poklonstvo kraljeva. B. Fučić razlučio je tri autora fresaka: osim Vincenta, još dvojicu anonimnih, koje je nazvao Majstorom Plesa mrtvaca i Majstorom Pasije. To je jedan od najbolje očuvanih ciklusa zidnih slika u Istri.⁶³

5.2.9. Svetište Majke Božje od Drenja u Šumberu

Jedno od najposjećenijih istarskih hodočasničkih svetišta je crkva Majke Božje od Drena, kojoj se hodočasti na blagdan Gospe Snježne 5.kolovoza. Legenda kaže da se mladoj pastirci u krošnji stabla drena ukazala Majka Božja s djetetom Isusom u ruci. Mještani su ispunili zavjet Gospi i na tom mjestu u 15.st(1440.g.) izgradili crkvu uz dren. Dren se nalazi s lijeve strane crkve, u blizini je crkva Sv. Kvirina s glagoljaškim zapisima iz 16.st., te Kaštel Šumber.⁶⁴

„Bijah putnik i primiste me“, Isus

⁶³ <http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=2627>, datum pristupa:08.09.2018.

⁶⁴ <http://www.rabac-labin.com/hr/175-staza-svetica>, datum pristupa:28.11.2018.

6. VJERSKI TURIZAM DANAS I SUTRA

Vjerski turizam u Istri nije široko razvijen, bez obzira što, kako je prezentirano u ranijem dijelu rada, Istra posjeduje ogromne resurse u obliku materijalne i nematerijalne kulturne, povijesno-umjetničke baštine, sakralnih objekata, svetišta, dvije najstarije katedrale Porečku i Pulsku, Amfiteatar, mnogo legendi i mitova vjerskog i poganskog karaktera, narodnih i vjerskih običaja, ugodnu klimu, brojnu posjećenost Istarskog poluotoka turistima iz Europe i svijeta, postojeći turistički i vjerski sadržaj te potencijal za razvoj novih oblika vjerskog turizma.

Trenutno stanje vjerskog turizma je na razini organiziranja hodočašća i vjerskih putovanja, tematskih putova, od strane vjerskih zajednica i župa, turističkih agencija, touroperatora te školskih institucija.

Turisti najčešće posjećuju individualno ili grupno sakralne objekte u Poreču; Eufrazijevu Baziliku, Crkvu Svetog Blaža u Vodnjanu, Pulsku katedralu, Amfiteatar i popratne kulturne objekte Pule – Augustov hram, Slavoluk pobjede, Zlatna vrata i Crkvu Svete Eufemije u Rovinju, Buzet i Hum s Alejom glagoljaša i školom glagoljice, Pazin-Beram, Kuća fresaka Draguč te Sveti Petar u Šumi sa Pavlinskim samostanom. Tek se pokoji individualni namjernik zaustavi na odredištima kroz svoje ciljno putovanje na još nekim manje poznatim lokacijama kulturno – sakralnih objekata koje se u budućnosti mogu bolje turistički promovirati. Čijenica je da postoji dobar kamen temeljac za realizaciju jedinstvenog turističkog proizvoda vjerskog turizma Istre, ali je na tome potrebno još puno raditi kako bi i saživio.

6.1. Analiza vjerskog turizma danas u Istri

Danas u Istri već postoje pojedini događaji, kao i neki sakralni objekti i lokacije koje su se uz dobru promidžbu uspjeli promaknuti u dobar vjersko-turistički proizvod. Ovdje su navedeni neki od njih. Njihov je cilj svakako sačuvati od zaborava neke običaje i lokacije te dostojno valorizirati njihovu vrijednost.

Tomas istraživanje Ljeto 2017. pokazuje da su vjerski razlozi kao motiv dolaska u Hrvatsku zastupljeni s 1 posto, što je značajan broj u odnosu na više od 18 milijuna dolazaka turista u Hrvatsku u 2017.g. Značajan je podatak da je

upoznavanje kulturnih znamenitosti kao motiv dolaska turista zastupljen s 12,3 posto. Posjećivanje kulturnih znamenitosti zauzima 5. mjesto (u postotku od 25,7%) na listi najomiljenijih aktivnosti turista u destinaciji poslije kupanja, odlazaka u restorane i kafiće i na lokalne zabave⁶⁵. Ovaj je podatak vrlo važan i povoljan za procjenu mogućnosti i razvoja vjerskog turizma u Hrvatskoj i Istri. Sakralne atrakcije su povijesne znamenitosti i kao jedan od važnijih motiva nakon primarnih: sunce, more i zabava, dobar su pokazatelj potencijala za razvoj kulturnog i vjerskog turizma.

6.1.1. Maša po starinski

„Maša po starinski“ održava se već nekoliko godina u ranije u radu spomenutom Pavlinskom samostanu u Svetom Petru u Šumi. To je smotra starocrkvenog pučkog pjevanja sa vrlo bogatim programom. Ovim programima promovira se kulturna i vjerske baština i na taj se način privlače domaći i strani turisti. Na smotrama svake godine nastupaju zborovi iz raznih dijelova Hrvatske, ali i iz susjednih država gdje zborovi održavaju oblike starog pučkog pjevanja. Za primjer se može navesti kako je ove godine program obuhvaćao sljedeći sadržaj:

- predstavljanje CD-a „Starohrvatska misa iz Punta s otoka Krka“
- svečano misno slavlje u župnoj crkvi Sv. Petra i Pavla sa liturgijskim pjevanjem „MAŠA PO STARINSKI“, koju je predvodio zbor crkvenih pučkih pjevačica iz Bosanske posavine.

Na trgu ispred crkve Sv. Petra i Pavla održana je potom Smotra starocrkvenog pučkog pjevanja sa raznim zborskim izvođačima iz pojedinih mjesta u Istri, ali i šire.⁶⁶

⁶⁵Tomas Ijeto 2017, Stavovi i potrošnja turista u Hrvatskoj, Iztzg, str.31-32,str.41, pdf ,datum preuzimanja: 28.11.2018.

⁶⁶http://www.biskupija-porecko-pulska.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=454:masa-po-starinski&catid=4:lanci, datum pristupa:20.08.2018.

Slika 15. Plakat Maše po starinski 2018.



Izvor:[https://www.ipazin.net/masa-po-starinski-u-nedjelju-u-sv-petru-u-sumi/datum pristupa](https://www.ipazin.net/masa-po-starinski-u-nedjelju-u-sv-petru-u-sumi/datum-pristupa):20.08.2018.

6.1.2. Dvigradfestival

„Brojni su festivali i događaji u Istri kojima su pozornice zidovi istarskih kaštela i utvrda, ali samo je jedan glazbeni festival koji za kulise ima ostatke cijelog srednjovjekovnog grada. Šetnja ulicama Dvigrada vodi do velebne bazilike Svete Sofije, zaštitnice grada, gdje počinje glazbeno putovanje kroz povijest. Koncerti Dvigrad festivala svoje goste vraćaju u doba rane sakralne glazbe kojom će vrhunski domaći i inozemni glazbenici ispričati priču o tome kako se je nekada živjelo, zabavljalo i slavilo uz glazbu.“⁶⁷ U Dvigradu se tako zadnjih desetak godina upravo glazbenim festivalom Dvigradfestival želi privući što veći broj turista kako bi se sakralna glazba nekih davnih vremena sačuvala od zaborava. Taj festival objedinjuje vjerski motiv jer započinje križnim putem među zidinama Dvigrada, praćen umjetničko – glazbenim izvedbama, a završava se svetom misom „po starinski“ – uz gregorijansko, glagoljaško i crkveno staroslavensko pjevanje.“⁶⁸

⁶⁷ [https://www.facebook.com/events/1320602691406113/datum pristupa](https://www.facebook.com/events/1320602691406113/datum-pristupa):07.06.2018.

⁶⁸ [https://visitkanfanar.hr/en/dvigrad-festival-2018,datum pristupa](https://visitkanfanar.hr/en/dvigrad-festival-2018,datum-pristupa):07.06.2018.

Slika 16. Program Dvigrad festivala 2018.



Izvor: <https://visitkanfanar.hr/en/dvigrad-festival-2018/> datum pristupa:07.06.2018.

6.1.3. Organum Histriae

Međunarodni festival Organum Histriae dio je dugoročnog intersektorskog projekta zaštite, obnove i revitalizacije orgulja i orguljaške glazbe u Istri utemeljenog još 1998. Godine. Idejni začetnik ovog projekta bila je gđa Vedrana Koceić koja je 11 godina radila kao izvršni producent Festivala uz umjetničkog ravnatelja Marija Penzara. Festival, koji prati putove istarskih orgulja, svake se godine odvija na nekoliko atraktivnih lokacija, u prekrasnim sakralnim prostorima gdje se nalaze vrijedni povijesni instrumenti-orgulje. Umag, Pula, Buje, Motovun, Završje, Sv. Petar u Šumi neke su od naših najvažnijih glazbenih postaja.⁶⁹

Ciljevi su ove manifestacije predstavljanje orguljaške baštine, zaboravljene i zapuštene u mnogim istarskim crkvama, poticanje istraživanja, restauracije i revitalizacije tih glazbala te razmjena znanja u području orguljaštva.

⁶⁹ <http://www.organum-histriae.com/> datum pristupa:20.08.2018.

Slika 17. Organum Histriae



Izvor: <http://www.organum-histriae.com/> datum pristupa:20.08.2018.

6.1.4. Vodnjan – Crkva Svetog Blaža

Vodnjan je povijesni grad što dokazuju brojni nalazi i kulturna bogatstva koja se nalaze na tom području. U samom centru ovog grada nalazi se crkva Svetog Blaža sa najvišim zvonikom u Istri. U crkvi se nalazi Zbirka relikvija i mumija svetaca sa ukupno oko 300 relikvija svetaca, što je unicum i jedinstveni brend za sakralni i vjerski turizam na ovom području. Zbirka sakralne umjetnosti po svom je opsegu i kompleksnosti sastava jedinstvena jer osim neraspadnutih tjelesa sadrži i jedinstvenu biblioteku s veoma starim rukopisima od kojih su neki ispisani glagoljicom. Godine 1984. utemeljena je Zbirka sakralne umjetnosti zajedno s Arheološkim muzejom, „Sveta tijela zajedno s relikvijama svetaca u vodnjansku je župnu crkvu iz Venecije, 23. lipnja 1818. godine dovezao akademski slikar Gaetano Gresler. U Vodnjanu se tako čuvaju neraspadnuta Tijela: nadbiskupa sv. Leona Bemba (+1188.), svećenika sv. Ivana Olinija (+1300.), benediktinske opatice sv. Nikoloze Bursa (+1512.) te manji neraspadnuti dijelovi oficira sv. Sebastijana (+282.), djevice i mučenice sv. Barbare (+288.), pokornice sv. Marije Egipatske (+522.) i desni kažiprst carigradskog patrijarhe sv. Eutihija (+582.). Tijela kao i ostaci nisu balzamirani i kao takvi predstavljaju neobjašnjivi fenomen samoočuvanosti. Na CT snimanju 2009. ustanovljeno je kako su tijela svetih Ivana Olinija i Nikoloze sačuvana sa svim

unutarnjim organima što je po antropologu i arheologu dr. Matteu Borriniu iz Firenze jedinstveni primjer samo očuvanosti u svijetu. Do danas je ovdje prošlo oko 280.000 posjetnika, od kojih oko 180.000 školaraca.“⁷⁰

„Na tlu današnje crkve Sv. Blaža vjerojatno je već u XI. stoljeću bila podignuta trobrodna ranoromanička bazilika pravilno orijentirana, veličine 41 x 19 m po mjeri ondašnjeg žiteljstva. U 18. Stoljeću gradi se nova, današnja, neobarokna građevina po uzoru na katedralu sv. Petra u Kaštelu u Veneciji. Projektom je crkva orijentirana u pravcu Sjever – Jug, a ne na uobičajen način Istok – Zapad. Građena je punih 40 godina. U tlocrtu ima oblik latinskog križa, veličine 56 x 35 m i najveći je sakralni objekt na istarskom tlu. Kupola doseže visinu od 25,00 m. Podijeljena je zidanim stupovima sa lučnim arkadama u tri broda. Križište, kor i svetište je ukrašeno korintskim, a lađe kapitelima toskanskog stila. Devet je mramornih oltara iz XIX. i XX. stoljeća i deseti koncilski prema puku, ima 13 slika iz XVI., XVII. i XVIII. stoljeća Oltari su visoke umjetničke vrijednosti od mramora iz Verone, Carrare i Francuske. Pod Sakristijom je kriptu za pokapanje svećenika i uglednih članova bratovštine Presvetog Oltarskog Sakramenta. Pročelje građevine resi pet kipova prirodne veličine: sv. Blaž u sredini, desno od njega sv. Lovro i sv. Petar, a lijevo sv. Kvirin i sv. Pavao. Statue su isklesali Andrea i Giovanni, sinovi Veneria Trevisana, tkalca, tapetara, samoukog muzičara i slikara.“⁷¹ U prostoru crkve sv. Blaža smješten je značajan broj dragocjenih slika, vrijedne baštine likovne umjetnosti od XV. do XIX. stoljeća. Zahvaljujući ponajprije tamošnjem župniku Marijanu Jeleniću koji skrbi o bogatoj baštini ove crkve, ona je poseban turističko vjerski proizvod koji godišnje posjećuju brojni turisti s vjerskim i ne vjerskim motivima.

⁷⁰ <http://zupavodnjan.com/sveta-tijela>, datum pristupa:25.08.2018.

⁷¹ <http://zupavodnjan.com/crkve/sveti-blaz>: datum pristupa:25.08.2018

Slika 19. Centralna lađa sv. Blaža



Izvor: <http://zupavodnjan.com/crkve/sveti-blaz>, datum pristupa:25.08.2018.

6.1.5. Eufrazijeva bazilika u Poreču

Eufrazijeva bazilika , Katedrala Uznesenja Marijina, u Poreču je najstarija bazilika u Istri i jedan od najvećih kulturnih i vjerskih spomenika Istre. Od 1997.godine je zaštićena od strane UNESCO-a i proglašena svjetskom kulturnom baštinom. Sagrađena je na temeljima ranije trobrodne bazilike polovinom VI. stoljeća u doba biskupa Eufrazija, po kojem je i danas zadržala ime. Ranokršćanski mučenik Sv. Mauro, čije se relikvije nalaze u kapeli zavjetnih darova, zaštitnik je grada Poreča i slavi se 21. studenog. Osim Eufrazijeve bazilike, u kompleksu se nalaze župna crkva, baptisterij-krstionica i zvonik, Maurov oratorij,sakristija, episkopij- biskupski dvor sa bogatom sakralnom zbirkom biskupije. Uz arheološke ostatke, mozaike iz 3.st. u kompleksu možemo razgledati sakralne spomenike i umjetničke predmete starokršćanskog, rano bizantskog i srednjovjekovnog razdoblja.⁷²

Eufrazijeva bazilika je trobrodna bazilika, od sredine VI. stoljeća zidaju se osim polukružnih i poligonalne apside. Njihov je plašt sa šest, pet ili tri zidne plohe. Kod trobrodne bazilike začelni zid s apsidama je redovno masivnije zidan. Arkade lađa završavaju pilastrima(stupovima) na začelnom i pročelnom zidu. U Eufrazijevoj bazilici lađe su odijeljene visokim mramornim stupovima, kojih sa svake strane ima devet. Djelo je to Ravenskih majstora. Kapiteli su na njima različitog oblika. Iznad plitke kvadratne plinte(ploče) umetnut je impost (umetak između kapitela i luka) na kojem je u medaljonu uklesan monogram biskupa Eufrazija. Bazilika je poznata po

⁷² <http://www.zupaporec.com/eufrazijeva-bazilika.html>, datum pristupa:25.08.2018.

mozaicima brojnih likova. Mozaici su izrađeni iz kamena, mramora i kristala s unutrašnjim listićima pečenim iz zlata. Mozaicima iznad apside prikazani su apostoli s Isusom, u centralnom dijelu biskup Eufrazije s maketom bazilike, domaći sveci mučenici, Sv. Mauro, prvi istarski biskup, potom mučenik, te zaštitnik grada Poreča i Istarske biskupije. Na najuzvišenijem mjestu u apside naslikana je u mozaiku Bogorodica. Ona sjedi na širokom jastuku i drži na koljenima dijete Isusa, a iznad nje piše: „Majka Božja uzvišenija od nebesa“. Njoj sa strane su arkanđeli Mihovil i Gabrijel. Ispod ciborija je glavni oltar bazilike. U njemu su relikvije svetih mučenika i porečkih biskupa sv. Maura i sv. Eleuterija. Te su relikvije prenesene na oltar iz Genove 12. svibnja 1934. god. Na oltaru je najvrednija pala od pozlaćenog srebra. Pala je duga 280, a visoka 125 cm. Šest pilastra je dijele na pet niša u kojima su svetački likovi izrađeni 18. stoljeću. Zanimljiv detalj u bazilici je podni mozaik sa simbolom ribe, koja je simbol kršćanstva.⁷³

Osim po bogatoj povijesti Poreč je najpoznatiji kao hrvatska turistička meka u koju svake godine hrli sve veći broj turista čemu svakako doprinosi i spomenuta bazilika i okolni povijesni sadržaj. Poreč sa okolnim mjestima, tzv. Poreštinom, danas ostvaruje čak deset posto ukupnog hrvatskog turističkog prometa. Ali svakako postoje uvjeti za poboljšanje samog vjerskog turizma na tom području.

Slika 20. Poreč, Kompleks Eufrazijeve Bazilike



Izvor: autorski rad

⁷³ <http://www.zupaporec.com/eufrazijeva-bazilika.html>, datum pristupa:25.08.2018.

6.2. Potencijali vjerskog turizma u Istri sutra

Ovaj dio rada ima za cilj pokazati širinu i bogatstvo kulturne nematerijalne i materijalne baštine u Istri, koja je svakako ogroman potencijal za daljnji kvalitetni razvoj vjerskog turizma. Povijesno kulturno sakralno naslijeđe, koje smo dobili od predaka, možemo očuvati tako da razvijamo i nove oblike održavanja sakralnih objekata.

Potencijali za razvoj Istre kao europske poznate destinacije vjerskog turizma mogu se pronaći u sljedećim projektima.

6.2.1. *Hagiopark Istra*

Hagiopark Istra je perivoj svetog u Istri (hagio dolazi od grčke riječi sveto) sa naglaskom na već ranije spomenuti grad Vodnjan. Velečasni Jelenić je već na neki način započeo s ovim projektom, napisavši knjigu *Izlet u sveto*. Moj osobni prijedlog bio bi objediniti glagoljaštvo (bez glagoljice ne bi bilo ni pismenosti), kulturnu nematerijalnu baštinu (orguljaštvo, freske, misno pjevanje) koja predstavlja umjetničku baštinu, sakralne objekte i vjerske običaje; pučke običaje i legende koje imaju vjerski sadržaj, kao i neke legende vezane uz kulturno-vjerski sadržaj (legenda o vilama koje su gradile Pulu) i integrirati ih s turističkim smještajnim i gastro resursima ili kapacitetima u jedan kulturno-vjerski turistički proizvod "Hagiopark" (sa naglaskom na kulturno – vjerskim mjestima koji imaju visoku stopu posjećenosti, kao što su Poreč, Vodnjan, Pula uz implementaciju novih sadržaja vjerskih atrakcija sa područja sjeverozapadne i središnje Istre, do sada manje posjećene od strane vjerskih i kulturnih turista.

6.2.2. *Itinerarij Kultfidestour*

Itinerarij Kultfidestour – autobusom kroz vjeru, kulturu, običaje i gastro Istru. U suradnji sa crkvenim institucijama moglo bi se organizirati kulturno vjersko putovanje kroz Istru po kulturno vjerskim atrakcijama. Cilj ovakvog putovanja bilo bi uz vodstvo educiranog vodiča, koji dobro poznaje kulturno povijesne atrakcije, lokalne vjerske običaje, vjerske legende i mitove, upoznati turiste sa svim poznatim i manje poznatim mjestima kulturno-sakralne baštine u Istri. Poseban osvrt odnosio bi se na vjerski život u Istri uz prepričavanje godišnjih običaja koji su opstali još od starina, što se mijenjalo, mitova, legendi, te zanimljivosti s područja vjere i kulture.

- Putovanje bi tako moglo započeti u Puli, tritisućljetnom gradu, obilaskom Arene, koja je znakoviti kulturni spomenik povezan uz vjeru doticajem s prvim mučenicima-kršćanima, nakon toga slijedi kratki obilazak Franjevačkog samostana gdje bi se po potrebi mogla organizirati i misa za one koji žele sudjelovati, dok ostali mogu razgledati bogatu riznicu Franjevačkog samostana. Vjerski sadržaj bi se upotunio razgledom kulturno-povijesnih spomenika grada (Slavoluk Sergijevaca, Zlatna vrata, Jupiterov hram i ostali).
- Put iz Pule bi se nastavio prema Vodnjanu, biseru sakralne baštine uz obilazak Crkve Svetog Blaža sa kriptama, muzejem uz kratko predavanje velečasnog Jelenića. Kako je Vodnjan poznat po maslinovom ulju, nakon obilaska moglo bi se isto degustirati kod lokalnih proizvođača uz ostale delicije toga kraja.
- Iz Vodnjana se može nastaviti do neobičnog svetišta Svete Foške, koje je poznato iz povijesti po brojnim čudesima i ozdravljenjima ljudi koji su se utjecali ovoj svetici. Putovanje bi se potom nastavilo u Bale, mjesto sa 25 crkvice i ostalih znamenitosti (Kaštel Bembo) gdje bi se posjetila župna Crkva Pohođenja Blažene Djevice Marije Svetoj Elizabeti.
- Put bi dalje vodio do Rovinja, gdje bi se nakon razgledavanja Crkve Svete Eufemije, spustilo do starogradske jezgre, gdje se može u restoranu s pogledom na Rovinj i Svetu Eufemiju obaviti ručak.
-

Slika 21. Unutrašnjost Svete Eufemije – Rovinj



Izvor: autorski rad

- Nakon ručka i pauze, putovanje bi se nastavilo do Poreča gdje bi se razgledao kompleks Eufrazijeve Bazilike te bi se kratkom šetnjom

najstarijom ulicom Decumanus nastavilo sa obilaženjem romaničke kuće, parka Jurja Dobrile, biskupske kuće i dr. Iz Poreča bi se nastavilo dalje prema Novigradu, mjestu Svetog Pelagija (Pelagius-more) i nekadašnjoj biskupiji. Tu bi bilo organizirano noćenje s večerom. Sutradan bi se posjetila Svetog Pelagija i kriptu, te Crkva Gospe Karmelske uz crkvenog vodiča. Uz obje crkve je vezano Čudotvorno Raspelo, koje je nanijelo more u Novigrad bez križa. Pronašli su ga Benediktinci i tražili stolara da izradi raspelo i stavi tijelo Isusa Krista na križ u crkvi Gospe Karmelske. Nitko se to nije usudio napraviti i tako je tijelo ostalo ležati do sutradan u crkvi. Ujutro je raspelo bilo na zidu. Raspelo je premješteno u Crkvu Svetog Pelagija, te su se po njemu dogodile brojne milosti i ozdravljenja. Ovo je samo jedna od niza zanimljivosti koje su sakrivene unutar nekadašnje biskupije. Za one koji žele iskoristiti slobodno vrijeme za obilazak Lapidarija uz crkvu, šetnju uz zidine ili trgovine sa autohtonim proizvodima Istre, gastronomskih delicija (biska, ulja, autohtonih vina s područja Buzeta).

Slika 22. Crkva Sv. Pelagija - relikvija Sv. Pelagija i Čudotvorno raspelo



Izvor: autorski rad

- Iz Novigrada bi se nastavilo do Buja, grada sa 2 zvonika i 2 crkve, jedini specifičan po tome u Istri. Posjetile bi se crkve sa bogatim sakralnim sadržajem, a oni hrabriji mogli bi se popeti i na zvonik Sv. Servula s kojeg se pruža pogled na četiri zemlje, Istru, Sloveniju, Italiju i Austriju, ako je vedro vrijeme moguće je vidjeti vrh zvonika Sv. Marka u Veneciji.

Slika 23. Buje – Crkva svetog Servula



Izvor: autorski rad

- Put bi se nastavio prema Momjanu koji ima predivnu prirodu i svjež zrak. U istom postoji legenda o ukazanju gospe u jednoj špilji iznad potoka Argile, nastavljajući panoramskom vinskom cestom može se posjetiti Vinarija Kozlović te Agroturizam Sinković, u čijoj se blizini nalazi Sveti Mauro sa malom crkvicom Majke Božje od Zdravlja, poznatoj po brojnim ozdravljenjima.

Slika 24. Momjan – po legendi mjesto ukazanja



Izvor: autorski rad

- U Grožnjanu, gradu umjetnika, može se poslušati kratki duhovni koncert u izvedbi Glazbene mladeži u Crkvi Sv. Modesta i Vida. Potom

se može nastaviti cestom kojom je hodao Bl. Bonifaccio u Krasicu (na putu je njegov spomen obilježje) do crkvice u Krasici koja časti tog Blaženika i ima najljepše raspelo u Istri, u prirodi ispred crkve, izgledom podsjeća na iskonsko Kristovo raspeće.

Slika 25. Krasica, raspelo



Izvor: autorski rad

- Put se nastavlja za Motovun, pričanjem legendi o Velom Joži te ostalim divovima koji su prema mitovima gradili istarske gradove Dragonja i, (može se zaustaviti i na kušanju istarskog tartufa), pogledati stari grad Buzet, te nastaviti putem glagoljice Huma i Roča, (Aleja glagoljaša) i Kotla. Putovanje bi se završilo kod Pazina obilaskom Beramskih freski, Pazinskog kaštela i Crkve ,te uživanjem u krajoliku Zarečkog krova. Prije zadnjeg odredišta posjetio bi se Pavlinski samostan u Svetom Petru u Šumi , gdje se nalazi čudotvorna slika Gospe Jasnogorske. Pavlini su poznati po svojoj gostoljubivosti i susretljivosti prema svim gostima, tako da bi se održao kratki »agape«(kako bi se mogli upoznati sa vjerskim načinom zakuske uz molitvu). Putovanje se završava dolaskom u Veli Ježanj – rodno mjesto Jurja Dobrile, posjetom njegove rodne kuće i izložbe uz lokalnu vodičkinju.

6.2.3. Hodočasničke staze središnje Istre

Zbog manje razvijenog ruralnog dijela središnje Istre , koji u posljednjih deset godina postaje sve zanimljiviji i atraktivniji brojnim turistima , mogli bi se izraditi itinerari za razvoj vjerskog turizma središnje Istre. Koristeći postojeće staze svetaca na ruti Gračišće-Pićan-Žminj-Labin-Lanišće-Boljun-Učka, možemo objediti sve destinacije u itinerar Hodočasničke staze središnje Istre. Ova hodočašća se mogu posjećivati odvojeno po svakoj stazi ili kao program višednevnog hodočašća uz organizirani smještaj .

Staza Sv.Šimuna započinje u Gračišću, spušta se do ruševne crkvice Sv. Šimuna, s koje se pruža predivan pogled na dolinu Mirne .Staza je dugačka 12 km,vodi do slapa Sopot ,najvećeg u Istri⁷⁴ pravog odmorišta za tijelo i dušu. U selu Lovrići nalazimo crkvice Sv.Stjepana sa zvonikom malo dalje crkvu Sv. Magdalene. Brdo na kojoj se nalazi crkvica je pravi vidikovac.

Pićan je nekadašnje biskupsko sjedište od kasne antike do 18.st., jedno od najstarijih i najmanjih u kršćanskom svijetu. Pićan je poznat po legendi o Sv. Niceforu,koji je zaštitnik grada. Uz Pićan se vežu dva Sv.Nicefora. Legenda o Sv.Niceforu mučeniku kaže da je rimski car postavio tijelo Sv.Nicefora na lađu i naredio da se pokopa gdje se lađa zaustavi ,te je nakon pristajanja uz obalu postavljeno na konja koji je pušten i zaustavio se u Pićnu. Legenda o Sv. Niceforu biskupu i trnoplesarima govori o pićanskom biskupu , kojeg su mještani nepravedno tužili za nećudoredan život sa nećakinjom, kako bi ih odvratio od optužbi , ponudio je da će na neplodnom tlu obraslo dračom otvoriti izvor pitke vode. Pićanci su odbili , a biskup im je uzvratilo riječima :da Bog da plesali bosu po drači, i otud su dobili naziv Trnoplesari.⁷⁵Biskup im je oprostio , te je po želji sveca , poslana desna ruka koja i danas simbol župne crkve. Sakralne znamenitosti Pićna vrijedne ragleđavanja su mnoge: kip Sv. Ivana Nepomuka,crkvica Sv.Roka, zaštitnika od kuge, gradska vrata, iz 14.st., biskupska palača, vidikovac svete Jelene, nazvan po nekadašnjoj crkvici. Župna crkva Navještenja Bl. Djevice Marije,je po unutrašnjosti baroknog izgleda zaslugom posljednjeg pićanskog biskupa(18.st.) Vrijednosti crkve su inventar, zlatom protkan biskupski plašt, poklon Carice Marije Terezije. U Pićnu je rođen M.B.Rašan, zborovođa i skladatelj narodnih napjeva , a njegova najpoznatija skladba je »Krasna zemljo, Istro mila«.

⁷⁴ <http://www.lzletipoistri.com>, datum pristupa:20.11.2018.

⁷⁵ <http://www.central-istria.com/hr/pican>, datum pristupa: 20.11.2018

Za Žminj se kaže ako u Europi svi putovi vode u Rim, onda u Istri svi putovi vode u Žminj, središte Istre i sjecište putova. Žminj je sjedište Čakavskog sabora. Najstarija Kalvarija iz 18.st. ,križni put nalazi se upravo u ovom gradiću. Središtem grada dominira barokna trobrodna crkva Sv.Mihovila iz 17.st izgrađena na temeljima crkve iz 13.st. Zanimljive su tri crkvice oslikane freskama: crkvica Sv.Trojstva, 15.st., crkvica Sv.Antuna Opata 14.st. i crkva Sv.Bartula, kojeg se blagdan obilježava procesijom i raznim programom.⁷⁶ Šumber je mjesto između Pićna i Žminja, iz povijesti poznato kao jedno od najposjećenijih istarskih hodočasničkih svetišta crkvi Majci Božjoj od Drena. Legenda govori o ukazanju Majke Božje s djetetom Isusom u ruci u krošnji drene. Ispunivši zavjet Gospi mještani su izgradili crkvu uz dren. U blizini se nalazi crkva Sv. Kvirina s glagoljaškim zapisima iz 16.st., te Kaštel Šumber.

Staza labinskih svetica u Labinu vodi nas kroz najljepše crkve posvećene Majci Božjoj. Staza započinje u župnoj crkvi Rođenja Bl. Djevice Mariji iz 1336. g. u kojoj se čuvaju relikvije Sv.Justa, zaštitnika Labina čiji je blagdan 3.studeni. U blizini se nalazi najljepša crkvica unutar zidina , Sv.Marija od Karmela iz 1615.g., posjed nekadašnje labinske obitelji. Crkva je preuređena u likovnu galeriju Alvona, središte umjetničkog života grada. Na ulazu u grad nalazi se crkva Svete Marije Tješiteljice (M.B. od Zdravlja), čija unutrašnjost krije zbirku drvenih skulptura i 9 ulja na platnu iz 17.st.na kojima je prikazana Bogorodica. Izlazeći iz Labina nailazimo na crkvu Marije Magdalene sa najljepšim pogledom na grad. Zanimljivost grada Raše, nekadašnjeg rudarskog gradića je crkva Sv. Barbare , zaštitnice grada,kojoj su se utjecale obitelji rudara, a čiji je blagdan 4.prosinca. su se rudarske obitelji utjecali svojoj zaštitnici.Ova je modernistička crkva izgrađena 1937.g. posvećena zaštitnici rudara Sv.Barbari. Ima oblik izvrnutog vagoneta , a zvonik podsjeća na lampu.

Slika 26.Crkva Sv.Barbare u Raši



Izvor: Autorski rad Nereo Drinković

⁷⁶ <http://www.istra.hr/hr/regije-i-mjesta/mjesta-i-gradovi/ltz-zminj>, datum pristupa:20.11.2018.

Lanišće je mjesto na Ćićariji koje je poznato po blaženiku Miroslavu Bulešiću. U laniškoj župi je 1947. mučki ubijen svećenik Bulešić, koji je po svjedočanstvu jednog krizmanika, nakon što je tadašnja vlast zabranila održavanje Krizme, ipak podijelio krizmu i u svećeničkom stanu je ubijen. Mjesto događanja je bila laniška crkva Sv. Kancijana, u kojoj je najvrijednije drveno raspelo iz 14. st.

Planinarsko hodočašće na Učku-može se odvijati Istarskim planinarskim putem, uz cestu imamo doticaj sa prirodom, pogled na Boljunske polje i zvonik Sv. Jelene. Uz hodočasnički put smještena je lovačka kuća u kojoj se hodočanci mogu okrijepiti. Pod vrhom Brgud, 907m, ispod kipa Majke Božje može se organizirati slavljenje Svete Mise. Planine i brda su oduvijek bila svojevrsna „sveta mjesta“, najbliži doticaj s nebom i visinom. Za daljnji razvoj hodočašća, te usmjeravanja i duhovnog poticaja hodočasnika, potrebno je postaviti postaje Križnog puta do vrha Učke.

Brojne su još staze po Istri: Staza Sv. Flora prema crkvici Sv. Flora, poznatoj po legendi koja kaže da su bogati Grci zakopali svoje blago ispod crkve. Crkva je na listi zaštićenih kulturnih dobara Republike Hrvatske, a posvećena je istoimenom biskupu. Također, Staza Sv. Kocijana prema Borutu i Pazu, te Staza Sv. Silvestra, koja vodi u Draguč. Draguč holivudski gradić, mjesto snimanja brojnih holivudskih filmova, poznat je po freskama u crkvi Sv. Elizeja i Sv. Roka, po bogatoj glagoljaškoj baštini. Započet je i projekt Kuća fresaka Draguč, u kojoj se održavaju ljetne radionice izrade fresaka, te je jedna od ozbiljnih sakralnih atrakcija za vjerski turizam.

6.2.4. Biciklistički itinerar Kultsacral-bike points

Biciklistički itinerar s biciklističkim punktovima koji obuhvaćuju kulturnovjerske rute, razgled istarskih kapelica, raznih vjerskih obilježja i crkvice uz cestu koje su brojne u ruralnom dijelu Istre. Jedna od lijepših biciklističkih ruta u sjeverozapadnoj Istri na relaciji Buje-Završje-Grožnjan, koja ima bezbroj predivnih kapelica mogla bi biti biciklistička atrakcija i odmor. Uz navedene sakralne objekte mogu se postaviti postolja za bicikle, alati za bicikle, klupice za odmor te info tabla s mapom biciklističkih i vjerskih staza. Spoj kulture i sakralnog, prirodnih ljepota i sporta za

ciljnu skupinu biciklista, koji čine veći dio strukture turista tog dijela Istre bilo bi pravo osvježenje.

Slika 26. Istarske kapelice ruta Buje-Grožnjan



Izvor:autorski rad

6.2.5. Projekt Sveti Mauro

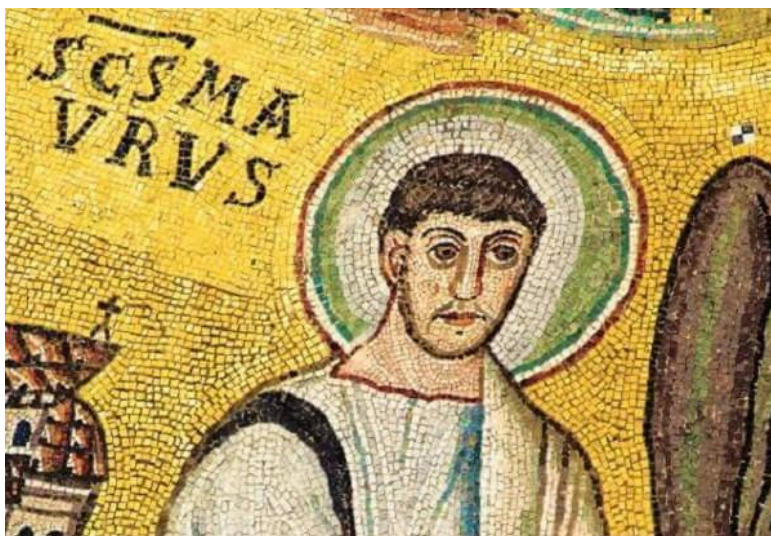
Tradicionalno su se vjerski motivi putovanja podudarali s hodočašćima , koja su se poduzimala radi posjete mjestu gdje se dogodilo čudo, radi ispunjenja vjerske potrebe, dobivanja oprosta od grijeha , molitve i ozdravljenja. Isto tako putovanje kojemu je glavni cilj sveto mjesto, uključuje i posjet obližnjih mjesta. Zbog porasta interesa za kulturnu baštinu, vjerska mjesta se prilagođavaju turističkim potrebama. Tako da se hodočasnici i drugi vjerski putnici vežu uz druge vrste turizma, a vjerska mjesta se posjećuju iz razloga razgledavanja kulturnih i vjerskih spomenika ili, radi povijesnih saznanja. Mnogi ljudi putuju u svetišta iz vjerskih ili duhovnih razloga, drugi iz sekularnih razloga , želeći nešto naučiti o religiji i povijesti mjesta. Što znači da su vjerska mjesta sekularna i sveta, jer ih posjećuju vjerski i kulturni turisti. Ekonomska dobit od vjerskog turizma nije zanemariva, obzirom da vjerski turisti kupuju mnogo vjerskih suvenira. Razvoj vjerskog turizma može unaprijediti održavanje i očuvanje vjerske kulturne baštine, koje su samoodržive, te su potrebni izvori prihoda od turista u obliku ulaznica ili donacija.

Prepreke razvoju su opasnost od komercijalizacije svetog mjesta i vjerskih službi. Zato su crkveni poglavari vrlo oprezni i skeptični prema vjerskom turizmu. Upravitelji vjerskih zajednica moraju nadgledavati i posredovati u interakciji između turista, vjernika i okoliša. Potrebna je suradnja i drugih dionika , vladinih lokalnih i regionalnih organizacija, regionalnih razvojnih agencija, te kulturnih organizacija.

Istra kao vjerska destinacija , kao i druga mjesta ima svoju vjersku dimenziju . Istra je prema podacima iz Statistika TZ Istarske županije imala u periodu od 01-10.2018 ukupno 28.165.074 noćenja. Blaga klima i prirodni resursi nisu dovoljni motiv za posjet suvremenog turista, koji traži doživljaj. Posebnost ponude Istre je kulturna sakralna baština prožeta različitim povijesnim razdobljima. U Strategiju razvoja turizma uključen je i kulturni turizam , te projekti Cultouring i razvoj grada Pule kao kulturne prijestolnice Europe. Vjerski turizam nije dovoljno obuhvaćen osim projekta Hagioparka u Vodnjanu i Centra glagoljice u Buzetu.

Projekt Sv. Maura je zanimljiv za Istru zbog tržišnog potencijala, raznolikosti , autentičnosti i asocijacije uz Sv. Maura. Sveti Mauro je bio prvi biskup Istre, također zaštitnik Istre , te Porečko-pulske biskupije i patron grada Poreča. Prvi kršćanski mučenik iz 3. st. , koji je po nekim legendama doplovio morem u sarkofagu. Svoje poslanje je započeo i završio u Poreču. Njegove se relikvije čuvaju u Eufrazijevoj bazilici koja je na popisu Unescove kulturne baštine. Sv. Mauro je prikazan na mozaiku bazilike s mučeničkom krunom u ruci. Poreč je jedan od najposjećenijih turističkih gradova u Istri i prema podacima iz TZ Poreča svaki drugi turist posjećuje baziliku.

Slika 23. Sveti Mauro-mozaik u Eufrazijani, Poreč



<http://www.zupaporec.com/eufrazijeva-bazilika.html>, datum pristupa:25.08.2018

Osim Poreča kao grada Sv. Maura ,cilj projekta je kreirati putovanja krajolika i kulture, legendi i zbilje, na kojem će posjetitelji pratiti put Sv. Maura od Eufrazijane do najmanjih crkvice kojih na području Istre ima mnogo. Na tom putu mogu se posjetiti i crkva Sv. Maura u Galižani, crkva Sv.Maura u Balama ,koja je u ruševnom stanju, arheološki lokalitet Nezakcij kod Pule,najstariji grad u Istri u kojem je uklesan podni mozaik s likom Sv. Maura, imanje Sv. Maura u Višnjanu , mjesto Sv. Maura kod Momjana s istoimenom crkvicom, gdje su se dogodila milosti ozdravljenja, te ruševnu ranokršćansku crkvicu Sv. Maura u mjestu Rim kod Roča. U planu je razviti Put , kreirati doživljaj za pamćenje, program za koordinirane vjerske događaje, vezane uz blagdane sveca i mjesta i ostale, marketing i branding ,te razvoj najvažnijih vjerskih posjetiteljskih atrakcija u Istri.

Osnivanje klastera raznih dionika, vladinih organizacija, turističke zajednice Istre, poduzetničkih udruga, regionalne agencije, lokalne vlasti, te turističkih organizacija(agencije i touroperatora) doprinijelo bi razvoju Puta i stvaranju poslovnih mogućnosti i osnivanje posjetiteljskog centra Sv. Maura, crkve i katedrale. Potrebno je označiti rutu Put Sv. Maura na mapi Istre, vjerske objekte, kreirati hodočasničke staze i atrakcije na temu Sv. Maura., kao i marketing, mrežne i društvene virtualne stranice Sv. Maura i sakralnu baštinu povezati stranicom Puta Sv. Maura.

Istra ima bezbroj atrakcija i mjesta vjerske i kulturne baštine , koja obuhvaća ostavštinu Sv. Maura i rano kršćanstvo. Razvoj turističkog proizvoda bio bi tematski itinerer projekta Sv. Mauro .

Turizam kulturne baštine igra veliku ulogu u privlačenju posjetitelja u Istru. Formiranje klastera , mreža i partnerstva na lokalnoj , nacionalnoj i međunarodnoj suradnji, uska suradnja između vjerskih atrakcija na Putu Sv. Maura u svrhu organiziranja događaja i festivala, te izrada članstva , koje omogućuju posjet vjerskoj turističkoj destinaciji i sakralnoj baštini povoljnije cijene za posjetitelje, doprinijele bi ostvarivanju ovog projekta.

6.2.6. Kratki osvrt – primjer razvoja vjerskog turizma grada Buja

S obzirom da i sama živim u Bujama navela bih primjer za razvoj vjerskog turizma u ovom gradu. Buje je gradić na brežuljku, s kojeg se pruža predivan pogled na morsku Istru, Alpe sa talijanske strane i okolna mjesta. Motivacija za posjet gradu

Buja može biti povijesnog i umjetničkog karaktera. Nekadašnji dio Novigradske biskupije, ima bogato povijesno i umjetničko naslijeđe. Najveća vjerojatnost da ime grada Buja, potječe iz rimske Bulee. Povijesni, nekada obzidani grad sa nekada postojećih obrambenih sedam kula, dvije crkve, dva zvonika i dva gradska trga.

Buje danas ima bogati povijesno-kulturni i vjerski sadržaj koji se vezuje uz crkvu Majke Božje od Milosrđa i crkvu Svetog Servula s odvojenim zvonikom. Tu su još i valorizirani spomenik Gradske kule Sv. Martina (rijetki sačuvani dio mletačkih zidina), etnografski muzej s rukotvorinama pučke materijalne kulture s Bujštine, izložbe u gradskoj galeriji Orsola, nekadašnje praonice-»Lavanderie«, Crkva Sv. Ivana Krstitelja, umjetničko djelo Aleksandra Rukavine arhitekta, (između ostalog i osnivača Glazbene mladeži u Grožnjanu) izrađeno od monumentalnih plastika ističu se "Istarska žena" (1964.) u Bujama. Uz Buje se vezuju i vinske ceste i ceste maslinova ulja.

Kulturno-vjerski turistički sadržaj čine već spomenute dvije crkve sa dva zvonika, koje imaju bogati inventar sačuvanih slika, kipova, srebrnine (votivni darovi i kaleži), stara liturgijska ruha i 14 -17 relikvijara (moći Svetog Servula i starorimskih mučenika), koje je donio novigradski biskup iz Vatikana. Relikvije su sačuvane u staklenim i metalnim posudama, takozvani relikvijari (od srebra, mesinga, i drva). Najvažniji i najpoznatiji relikvijari su srebrna poprsja (relikvije se nalaze unutar drvenog poprsja optočena u srebrne listiće, u sredini pod staklom se nalaze relikvije) i dvije drvene urne (kosti su unutra). Ruho Svetog Antuna Padovanskog nalazi se u mesinganom relikvijaru dok je tijelo Sv. Diodata sačuvano u pobočnom oltaru Svete Ane u Crkvi Majke Milosrđa.

Uz Buje se vežu i bratovštine koja su bile socijalna strana Crkve i pomagale su svoje članove. Bratovštine su nastale od raznih oporučenih ostavština. Župa Buje imala je 14 registriranih bratovština sa statutom, članovima i pripadajućom crkvom kojoj je bio upisan kapital u zemljišnim posjedima (kao danas udruga). Posjedovno najjača bila je bratovština Svetog Servula i Dobre smrti "Buona mors". Bratovštine su bile ukinute od strane francuske vlasti za vrijeme Napoleonove vladavine. Najčešće su bratovštine imale svoja groblja oko crkve. Nažalost prestankom bratovština mnoge su njihove crkve bile zapuštene te su se srušile, a crkveni posjedi dani su u posjed privatnim vlasnicima. U Bujama je prije Napoleonove vlasti bilo 14 bratovštinskih crkava: Crkva Sv. Trojstva, Sv. Križa, M.B.Karmelske, Sv. Orsola, Sv.

Jakova, Sv. Margarite i druge. Jedina danas sačuvana je Crkva Sv. Martina na groblju, u kojoj se u novija vremena održavaju kulturne manifestacije, glazbeni koncerti, izložbe i ostalo.⁷⁷

Slika 25. Unutrašnjost crkve Svetog servula – Buje



Izvor: autorski rad

U prethodnom poglavlju opisana je crkva Majke Božje od Milosrđa i njezina povijest, dok će ovdje biti riječi o crkvi Svetog Servula. Na mjestu starorimskog Jupiterovog hrama u 18. stoljeću izgrađena je crkva. Prva bujska crkva posvećena je Sv. Servulu, tršćanskom mučeniku. Crkva je sagrađena u romaničkom stilu kao trobrodna građevina s korintskim kapitelima. Sagrađena je 1272.g. u romaničko-gotičkom stilu, a sadašnji izgled datira iz 1784.godine. Crkva ima sedam oltara, a na glavnom stoje mramorni kipovi svetaca Servula i Sebastijana. Ulazni portal je u stilu rokoka (ukrašena školjka pod lukom) te daje posebni čar i zanimljivost pročelju. Stranice interijera su ukrašene sa pet uljnih slika venecijanskog slikara iz 1784., bačvasti svod oslikan je medaljonima s prikazima iz Marijinog života, a izrađivao ga je više godina tršćanski majstor G. Righetti. U apsidi je slika iz 18.st. smrt biskupa Nigerija s panoramom obzidanih Buja. Na zidu svetišta je drveni reljef „Pokolj Nevine dječice“. Na začelju crkve je pjevalište ili kor s vrijednim orguljama iz 1794.g. djelo Calida Gaetana iz Venecije, koje imaju veliku baroknu rezbariju. Vrijedne drvene rezbarije su također: barokna propovjedaonica, biskupov tron, pozlaćena rezbarija od 12 palmi te srebrni sakralni predmeti: kandile, relikvijari i kaleži. U 200-toj godišnjici je

⁷⁷ Razgovor sa svećenikom Mladenom Juvenalom Milohanićem

crkva restaurirana. Kameno zdanje Servulovog spomena je umjetnički spomenik pod zaštitom Konzervatorskog zavoda.⁷⁸

Zvonik od 50 metara iz 16.st. u akvilejskom stilu odvojen je od crkve, u pročelju su ugrađeni grbovi , sat i reljef lava Sv. Marka. Zvonik je atraktivan turistima i posjetiteljima , s kojeg se za vedrog vremena može vidjeti vrh zvonika S. Marca u Veneciji , austrijske Alpe, pogled na Istru i Sloveniju.

Na trgu kod crkve nalaze se plemićka palača gotičko-venecijanskog stila, gradska vijećnica, te nekadašnja talijanska osnovna škola, podignuta na temeljima nekadašnje biskupske palače, u kojoj je povremeno boravio biskup Novigradske biskupije za vrijeme malarije ili zbog ugodnog svježeg zraka .

Crkva Svetog Servula je svojim raskošnim interijerom vrlo atraktivnima turistima u prolazu i onima koji su izabrali Buje kao svoju destinaciju boravka. U ljetnom razdoblju organiziraju se koncerti klasične glazbe, a među najistaknutija gostovanja spadaju gostovanja poznatih europskih sopranista i orguljaša kao i manifestacija Organum Histrae. Bujске crkvene orgulje koje su restaurirane u zadnjem desetljeću zaslugom dobrotvora g. Charlesa Ferdinanda , jesu glazbeni poziv svakom ozbiljnom umjetniku. 17.11.2017. u Bujama je gostovao poznati skladatelj Jozef Van Wieseem . Snimanjem spota u Bujama, u Crkvi Sv. Servula , dao je veliki doprinos u turističkoj promociji grada Buja. Glazbena večer u kojoj je glazbenik na svojoj lutnji oduševio publiku, bila je organizirana od strane Pučkog otvorenog učilišta. Bitno je spomenuti da su takvi događaji koji povezuju sakralni resurs-objekt sa zabavnim sadržajem , motiv za privlačenje kulturnih i vjerskih turista.

Glavni vjerski blagdan, koji se tradicijski slavi od početka 18. stoljeća je blagdan Male Gospe u Proštenu Majke Božje Milosrđa. Usko je povezan uz samu izgradnju crkve. Kao što je u ranijem poglavlju navedeno, sagrađena je na inicijativu imućnog građanina Pavla Račice u čast Majke Božje. Prema legendi Pavao Račica je nakon što je usnuo san o Majci Božjoj, otišao u Veneciju po drveni kip Gospe , te upravo našao drveni kip viđen u snu kod venecijanskog majstora. Kip je donio pred gradske zidine , te sutradan se kip nije mogao pomaknuti. Račica je to shvatio kao znak da na svom posjedu sagradi novu crkvu i postavi kip Gospe s djetetom. Mnoga su hodočašća krenula ka Crkvi Mater Misericordiae, nakon čudesnih blagoslova,

⁷⁸ Istarska Danica, 1985, Milohanić, M.J.

milosti i ozdravljenja, kult štovanja Gospe održao se do danas. U prošlosti su crkvu posjećivali hodočasnici iz Italije, susjednih župa i Slovenije, bilo je od 150 do 300 križeva, broj župa. Iz tih razloga je crkva restaurirana i proširena (zadnje 1997.) Danas se hodočasti Majci Milosrđa na blagdan Male Gospe, koji je i dan grada Buja. Povodom tog dana organizira se koncelebrirana misa i čašćenje relikvija. Dan grada se obilježava zasad na jedan skromniji način, uz sjednicu i domjenak. Povezivanje profanog i sakralnog dijela proslave, moglo bi rezultirati privlačenjem turista. Za to je potrebno uvesti novi sadržaj, uz duhovne koncerte, prezentacije autohtonih proizvoda, pričanja legendi o Bujskoj Gospi, animiranju djece kroz radionice izrade slika o Gospi i sakralnim znamenitostima Buja, te organiziranjem hodočašća biciklista svetištu. Sjeverozapadna Istra ima puno zanimljivih biciklističkih ruti, koje mogu započeti Marijanskim putovima Istre do svetišta u Bujama.

Neki dijelovi grada iz davnine nose imena svetaca, tako da se i po tim dijelovima mogu postaviti biciklističke rute: S. Sebastian, S. Martino, Trg S. Servolo, S. Orsola, S. Giacomo, S. Margherita i S. Antonio. Ti dijelovi imaju talijansko nazivlje, jer je to grad dvojezičnosti, koji se do danas održao i može ponuditi dodatnu vrijednost i zanimljivost turizmu.

Drugi veliki vjerski blagdan u Bujama je blagdan Svetog Servula, zaštitnika-patrona Buja. Taj blagdan je u mjesecu svibnju, te je popraćen procesijom po starogradskoj jezgri, blagoslovom polja i vinograda, svečanom misom i domjenkom ispred crkve. Uz malo veći angažman već spomenutih institucija, taj bi vjerski događaj mogao postati prava turistička atrakcija. Povodom blagdana turistička zajednica grada organizira Ex Tempore, te grad postane i slikarska kolonija. Ideja o organiziranju Ex Tempore sa temom sakralnih motiva, bila bi lijepa nadogradnja razvoju vjerskog turizma povodom blagdana.

Crkva se nalazi na brežuljku u starogradskoj jezgri koja je atraktivna i sa zidina se pruža jedinstven pogled na okolna mjesta i more. U planu je izgradnja muzeja sa brojnim zavjetnim darovima, umjetničkim i sakralnim dragocjenostima. Bilo bi potrebno u blizini otvoriti sakralni prostor ili trgovinu sa sakralnim suvenirima. Obzirom da je Buje grad dvaju crkva i zvonika, jednostavno osmišljen autohtoni vjerski suvenir bio bi „Buje- grad dva zvonika i dvije crkve“ ili „Kip Bujske Gospe. U suradnji sa turističkom zajednicom, župnom zajednicom, te turističkom agencijom specijaliziranom za vjerski turizam, te uz educiranog vodiča za vjerski turizam,

potrebno je napraviti dobar marketing plan za oživljavanje hodočašćenja crkvi. Mnogi su turisti zainteresirani za hodočašća , posebno Talijani , koji su poviješću i korijenima vezani uz Buje i koje je , potrebno motivirati za dolazak. Osim dviju crkva i dva zvonika, u starogradskoj jezgri postoji i enogastronomska ponuda i privatni smještajni kapaciteti.

U blizini Buja nalazi se bajkoviti Momjan ,sa predivnom prirodom , najpoznatijim vinarima i vinskim cestama u Hrvatskoj , Kaštelom Rotta , crkvom i zvonikom Sv. Martina , te crkvicom Sv. Maura (prozvanom i Crkva od zdravlja). Prema legendi na izvoru riječice Argila 1888. g. ukazala se Majka Božja. Iz njega izvire pitka voda i idealno je mjesto za ljude koji priželjkuju bijeg iz vreve i buke , jer odiše posebnim mirom.Kaštel Rotta u Momjanu je ruševni kaštel istoimene obitelji iz 1534. godine. I bio je jedan od najznačajnijih i najbogatijih plemićkih kaštela tog kraja. U sačuvanom stanu je visoka kula, dok se ostali dijelovi revitaliziraju u kontekstu projekta Revitas. Smještajni kapaciteti kojima grad raspolaže su hotel San Servolo , privatni smještaj, te okolna mjesta koja imaju smještajne kapacitete u agroturizmu. Gradska uprava planira sagraditi još dva manja hotela.

Sve nevedene komponente grada Buja, kulturne, povijesne, umjetničke, sakralne i ostale ,potrebno je integrirati i implementirati u vrlo dobar marketinški plan, promociju , stvaranje imidža grada , te suradnjom svih institucija od Ministarstva kulture , turističke zajednice , te vjerske zajednice, formirati jedan vjersko turistički proizvod.

Slika 25. Susret domaćina Buja sa posjetiteljima grada Coselve



Izvor: autorski rad

Slika 26. Stup sa reljefnim lavom Sv.Marka i zvonik Sv.Servul



Slika 27. Crkva Sv. Servula u Bujama



Izvor: autorski rad

Slika 28. Kaštel Rotta, Momjan



Izvor: autorski rad

6.3. Vjerski turizam – održivi oblik turizma

Kulturnu i vjersku baštinu naslijedili smo od naših predaka, koji su u to uložili materijalne, ljudske, financijske i znanstvene resurse. To su kulturni povijesni spomenici rarietne vrijednosti. Na području Istre ima puno crkava, samostana i brojnih drugih sakralnih objekata koji su u ruševnom stanju (Samostan Sv. Mihovila u Kloštru kod Lima, Crkva Sv. Petra, Crkva Marije Formoze, Crkva Sv. Petra na stijeni, kašteli Istre). U Strategiju Istarske županije neophodno je uvrstiti projekt revitalizacije takvih objekata za razvoj vjerskog i kulturnog turizma (kašteli). Svrha tih projekata je revitalizacija sakralnih objekata za razvoj smještajnih i kulturnih resursa vjerskog turizma.

Primjer dobre prakse je početak revitalizacije Samostana Sv. Mihovila u Kloštru, koji može biti poticaj za ulaganje u druge sakralne objekte u ruševnom stanju. U tijeku je i projekt revitalizacije samostana i crkve. Do sada su obnovljene crkva Sv. Marije iz VI. st. i crkva Sv. Mihovila iz 11. st. Revitalizirani prostori postati će mjesta za održavanje koncerata i predavanja, i mjesta susreta stručnjaka za zidno slikarstvo, što će omogućiti tim stručnjacima da proučavaju izvorne romaničke freske bavarske škole. Poznato je da će se otvoriti istraživački centar, restoran, dormitorij, (spavaonica). Smatram da bi samostan trebalo valorizirati kao sakralni objekt za vjerski turizam, samostan za odmor, duhovnu obnovu, religijske kongrese, koncerte duhovne glazbe i kao što je navedeno istraživački centar. Samostan Sv. Mihovila je prema legendi osnovao Sv. Romuald, utemeljitelj kamadoljanskog reda, koji je prije živio pustinjačkim životom u obližnjoj špilji na Lirskom kanalu. U crkvi Sv. Mihovila nalaze se ostaci romaničkih freski. Najbolje očuvan je lik koji predstavlja Sv. Romualda. U apsidi je prikazano mučeništvo Svetog Stjepana. Crkva je sagrađena i oslikana u vrijeme porečkog biskupa Engilmara.

Suvremeni turisti, vjerski, kulturni i ostali, imaju potrebu za mirom i bijegom iz stvarnosti. Život bez tehnologije, buke i vreve, u prirodi, miru i samoći oslobađa duh i intelekt. Samostani su sakralni objekti koji to mogu potpuno omogućiti vjerskim turistima i onima koji samo žele odmak od svakidašnjice i odmor u miru. U ostalim dijelovima Hrvatske i svijetu, to je postao popularan način provođenja godišnjeg odmora. U Hrvatskoj je takav vid vjerskog turizma razvijen na otoku Pašmanu, Dugom otoku, Rabu, Krku i Ugljanu. U budućnosti će potreba za takvim oblikom

odmora postajati sve veća , jer je čovjek sve otuđeniji od samog sebe , prirode i Stvoritelja. Istra ima kao što je već spomenuto mnogo takvih atraktivnih lokacija i sakralnih objekata, koje je potrebno revitalizirati i samoodržavati. Primjer samostana koji će ugošćavati istraživače iz Europe, donijeti će financijsku dobrobit, s prihodima od smještaja, ulaznica, radionica i ostalih programa i u dogledno vrijeme projekt će sam sebe financirati.

Slika 27. Samostan Sv. Mihovila u Kloštru kod Lima



Izvor: autorski rad

6.4. Zaključci vezani uz postojeće stanje vjerskog turizma u Istri i prijedloge za budućnost

Važno je svakako naglasiti da je za razvoj i unapređenje vjerskog turizma nužna promocija koja se mora koristiti različitim sredstvima u cilju informiranja ciljnih tržišnih segmenata o ponudi vjerskog turizma na području Istre (objektima, događajima). Stoga su prvenstveno Turističkoj zajednici Istarske županije, kao koordinatoru aktivnosti i nositelju promocije, na raspolaganju različite mogućnosti. Prije svega, valjalo bi inovirati i tiskati višejezične turističke vodiče, letke i brošure u kojima će se opisati kulturno-povijesna baština ovog područja i objaviti informacije o

svim vjerskim objektima i događajima koji postoje u Istri (što je svakako opsežan posao). Bilo bi također potrebno tiskati i posebnu turističku mapu s ucrtanim vjerskim objektima i rutama koja bi dodatno olakšala snalaženje turistima koji u Istru dolaze motivirani vjerom i kulturom. A dodatni plusevi, odnosno pomoć u poboljšanju ponude vjerskog turizma bili bi i kalendari s popisom svih vjerskih događaja i obreda na području Istre, koji bi dodatno informirali turiste i hodočasnike. Za promociju i upoznavanje vjerskog turista i lakše snalaženje mogao bi se tiskati istoimeni katalog ili brošura vjerskog turizma Istre sa svim vjerskim i kulturnim lokalitetima u Istri, vjerskim običajima, legendama i mitovima, hodočasničkim putovima, putovima glagoljice, fresaka i ostalih umjetničkih zanimljivosti vjerskog sadržaja, te posebnih zanimljivosti i atrakcija vjerskog sadržaja Istre, uz preporuke za smještajne i gastronomske objekte (osim u slučaju odmora u samostanu). U budućnosti bi svakako bilo potrebno kreirati jedinstveni internetski portal na kojem bi se objavljivale sve informacije o vjerskim zajednicama, objektima i događajima na području Istre, ali i drugim informacijama o vjerskim zajednicama, organizatorima putovanja, turističkim vodičima, vjernicima, turistima i ostalim zainteresiranim skupinama. Glagolji grad, prijedlog autohtonog suvenira Istre, koji povezuje moderni izričaj umjetnika trenutka u vremenu Istra jučer, danas i sutra .



ZAKLJUČAK

Posljednjih godina vjerski turizam sve više zauzima posebno mjesto u okviru kulturnog turizma. Turistički djelatnici, ali i lokalna uprava i samouprava svjesna je da ovaj oblik turizma može doprinijeti poboljšanju ponude i kvalitete neke destinacije.

Istra zauzima malo područje, ali s obzirom na bogatu povijest, kao i kulturnu i vjersku baštinu, ima velike mogućnosti za razvoj ovog oblika turizma. Naime, kako smo vidjeli, na ovom malom području postojale su nekad četiri biskupije, mnogi redovi benediktinaca i pavlina, bratovštine. Praktički svako malo mjesto ima neki svoj vjerski običaj koji vuče korijene još iz nekih ranijih povijesnih vremena. Oni postoje najčešće u obliku procesija, čašćenja i štovanja svetaca, ili proglašenja blaženika poput Miroslava Bulešića i Francesca Bonifacia.

Neizbježno je spomenuti i biskupa Jurja Dobrilu, tim više što Pulsko sveučilište nosi i njegovo ime. Juraj Dobrila je zaslužan za promoviranje hrvatskog jezika i zaslužan je za obrazovanje mnogih đaka u Hrvatskoj i u inozemstvu. Veliki opus sakralne baštine u Istri svakako predstavlja okosnicu budućnosti vjerskog turizma u Istri.

U Istri se svake godine povećava broj turista i razvijaju se novi selektivni oblici turizma, a sakralni ili vjerski turizam kao jedan od oblika selektivnog turizma može dodatno privući turiste koji ciljano i organizirano individualno ili u vjerskim zajednicama odlaze na hodočašće ili duhovno putovanje. Svakako postoji dobar temelj za podizanje kulturnog turizma na viši nivo. Potrebno je poraditi na organizaciji i marketingu te uključivanju Crkve, odnosno župa, vjerskih zajednica, državnih institucija te pojedinaca sa vizijom i motivacijom za ostvarenje takvog projekta.

Za razvoj vjerskog turizma važno je kontinuirano održavanje vjerskih objekata što podrazumijeva redovito čišćenje interijera crkava te održavanje okoliša koji je u vlasništvu vjerskih zajednica. Međutim, osim toga potrebno je na primjeren način osigurati vanjsko osvjetljenje crkava te održavanje javnih površina u njihovoj okolici. Međutim, jedan od velikih problema s kojim se suočavaju vjerske zajednice jest čuvanje crkava i umjetnina koje se u njima nalaze. Stoga je neophodno definirati model čuvanja i osiguravanja crkvenih objekata i inventara. U tom se cilju predlaže niz aktivnosti kao što su postavljanje video nadzora ili definiranje modela financiranja čuvarskih službi i osiguranja crkvenih objekata i inventara.

U turističkom smislu važno je postaviti putokaze i oznake vjerskih objekata. Kvalitetno postavljene signalizacije i informativne ploče u blizini vjerskih objekata s relevantnim informacijama o kulturno-povijesnoj baštini te praktičnim informacijama o vremenu raspoloživom za posjete i pravilima ponašanja u crkvama također bi predstavljalo doprinos pozicioniranju Istre kao destinacije vjerskog turizma.

Strategija hrvatskog turizma je u svojim planovima obuhvatila razvoj vjerskog turizma na nivou države, ali također i sami gradovi Istre moraju učiniti više za razvoj vjerskog turizma.

LITERATURA

Knjige:

1. Blažević, B. Turizam u gospodarskom sustavu, Opatija, Fakultet za hotelski i turistički menadžment, 2007.
2. Cerović, Z., Zanketić, P., Menadžment hodočašća i vjerskih putovanja, Opatija, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, 2014.
3. Dujmović, M., Kultura turizma, Pula, Sveučilište Jurja Dobrila, 2014.
4. Fisković, I., Slikarstvo, Hrvatska i Europa, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti: Školska knjiga, 2007.
5. Fučić, B., Istarske freske, Zagreb: Zora izdavačko poduzeće, 1963.
6. Geić, S., Menadžment selektivnih oblika turizma, Sveučilište u Splitu, 2011.
7. Horvat, B., Turizam u sociokulturološkoj perspektivi, Zagreb, Mikrorad d.o.o., 1999.
8. Jakovljević, I., Blaženi Francesco Bonifacio: svećenik i mučenik, Pazin, Josip Turčinović, 2016.
9. Maraković, N., Zidno slikarstvo u Istri od 11. do 13. stoljeća: revalorizacija lokalne umjetničke baštine u europskom kontekstu (doktorska disertacija), Zagreb, 2009.
10. Mikulić, D., Međudnos kulture i turizma u procesima urbane regeneracije, Doktorska disertacija, Split, Ekonomski fakultet, 2012.
11. Milohanić, M.J., Bujska Gospa, Crkva Majke Milosrđa kroz povijest, Župno vijeće Buje, Pazin, Josip Turčinović d.o.o. i IKD "Juraj Dobrila", 1997.
12. Milohanić, M.J., Dr. Juraj Dobrila. Glasnik istine, branitelj naroda i Crkve. Rodoljub, filantrop, homo politicus, Pazin, Josip Turčinović d.o.o. – IKD „Juraj Dobrila“, 2012.
13. Pirjavec, B., Kesar, O., Počela turizma, Zagreb, Mikrorad d.o.o., 2002.
14. Richards, G., European Cultural Tourism: Patterns and Prospects, Boekman Foundation/Ministry of Education, Amsterdam, Culture and Science, 1999.
15. Ružić, P., Ruralni turizam, Poreč, Institut za poljoprivredu i turizam, 2009.
16. Vlahović, D., Turizam i transformacije, Hrvatska strana Jadrana, Zagreb, Netgen d.o.o. Zagreb, 2015.
17. Vukonić, B., Turizam i religija, Zagreb, Školska knjiga, 1990.
18. Istarska Danica, izdanje 2013.

19. Ikd Juraj dobrila, Crkva u Istri, Pazin, izdanje 1991

20. Istarska Danica, 1985, Milohanić, M.J.

Članci:

1. Lefevre, A., Religious tourism and pilgrimage, People on the Move, Rim, 1980, br.10
2. Marie T. Simone-Charteris i Stephen w.Boyd, Razvoj turizma vjerske baštine u Irskoj: mogućnosti, koristi i prepreke, str.263-284
3. Razvoj vjerskog i kulturnog turizma, Znanstveno stručni časopis turizam, Institut za turizam, 58 vol., Br. 3/2010/241-368

Ostalo:

1. Glagoljski natpisi i zapisi na Bujštini, Mladen Juvenal Milohanić, Ogranak Matice Hrvatske Buje, 2018-09-23
2. Crkva u Istri, osobe, mjesta i drugi podaci Porečke i Pulske biskupije, IKD „Juraj Dobrila“, Biskupski Ordinariat Poreč, Pazin 1991
3. Brošurica Pavlinski samostan i crkva u Sv. Petru u Šumi
4. Čarobna Bujština, Projekt Ministarstva turizma RH, srednjim strukovnim školama, Buje, lipanj 2015
5. Hitrec, T., Vjerski turizam razvitak-obilježja-perspektive, Izvorni znanstveni rad, UDC/UDK 338.484.6:/248.153.8+291.37
6. Religijski turizam kao poseban socio-kulturni fenomen – na primjeru istraživanja među studentima Sveučilišta u Splitu, Neven Duvnjak ipdi-cst@st.t-com.hr. Renata Relja rrelja@ffst.hr Milena Žeravica milenazeravica@yahoo.com
7. <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=2078>, datum pristupa:07.09.2018.
8. Strategija razvoja vjerskog turizma grada Rijeke do 2020. godine, file:///D:/CHROME%20PREUZIMANJA/Strategija+razvoja+vjerskog+turizma+grada+Rijeke+do+2020.+godine.pdf
9. <https://www.glasistre.hr/kultura/predstavljen-projekt-kulturnih-ruta-srednjovjekovne-freske-dionica-istra-566649>, datum pristupa:15.08.2018.
10. S. Bertoša, A. Giudici, Europski putnici u Istri od XV. do XIX stoljeća, e:///D:/CHROME%20PREUZIMANJA/2_BERTOSA_GIUDICI.pdf
11. <https://www.istra.com>, datum pristupa:27.08.2018.

12. <http://www.istra-istria.hr/index.php?id=401>, datum pristupa:31.08.2018.
13. <http://www.istrapedia.hr/hrv/1154/istarska-zupanija/istra-a-z/>, datum pristupa:27.08.2018.
14. <http://istrapedia.hr/hrv/253/mauro-sv/istra-a-z/>, datum pristupa:31.08.2018.
15. L.Ferenčić, Najstarije crkve BDM u Istri,
file:///D:/CHROME%20PREUZIMANJA/BS_2_3_74_Ferencic.pdf
16. <http://www.dominikanci.hr/index.php/3-tko-smo-mi/povijest-reda-u-hrvatskoj/38-pregled-povijesti-dominikanaca-u-hrvatskim-krajevima-39358520>, datum pristupa:31.08.2018.
17. <http://www.biskupija-porecko-pulska.hr/povijest-crkve-u-istri.html>, datum pristupa:31.08.2018.
18. <http://povijest.net/istarski-puti-3-aleja-glagoljasa/>, datum pristupa:01.09.2018.
19. <http://www.istra.hr/hr/atrakcije-i-aktivnosti/kultura-i-umjetnost/glagoljica>, datum pristupa:01.09.2018.
20. <https://tradicionalnamisa.com/glagoljasko-pjevanje/>, datum pristupa:02.09.2018.
21. https://www.stin.hr/hr/category/glagolja%C5%A1ko_pjevanje/18, datum pristupa:02.09.2018.
22. http://www.croatianhistory.net/glagoljica/gl_pjevanje1.html, datum pristupa:02.09.2018.
23. <http://fdk.hr/crkveno-pucko-pjevanje/>, datum pristupa:02.09.2018.
24. http://www.biskupija-porecko-pulska.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=454:maa-postarinski&catid=4:lanci, datum pristupa:05.09.2018.
25. <https://www.istrapedia.hr/hrv/1555/istarske-freske/istra-foto/>, datum pristupa:07.09.2018.
26. <http://digured.srce.hr/webpac-hidra-murh2-pregled/?rm=results&f1=Podrucja&v1=035337&sort=1&filter=hidra-murh>, datum pristupa:07.09.2018.
27. www.dgt.uns.ac.rs/download/mendog_skripta.pdf (preuzeto Menedžment hodočašća i vjerskih događaja, Cerović Z., Zanketić P., str. 150)
28. <https://www.labin.com/lcplus/vela-gospa-u-srcima-i-molitvama-istrana-3891>, datum pristupa:31.08.2018.

29. <http://www.regionalexpress.hr/site/more/sveta-marija-od-zdravlja-u-hrelii>, datum pristupa:08.09.2018.
30. http://www.trsat-svetiste.com.hr/wpcontent/uploads/2016/09/TRSAT_hrv.pdf, datum pristupa:08.09.2018.
31. <http://www.trsat-svetiste.com.hr/slika-gospe-trsatske/>, datum pristupa:08.09.2018.
32. <http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=2627>, datum pristupa:08.09.2018.
33. <https://www.ipazin.net/masa-po-starinski-u-nedjelju-u-sv-petru-u-sumi/>, datum pristupa:
34. http://www.poreckopulska.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=454:maa-po-starinski&catid=4:lanci, datum pristupa:20.08.2018.
35. <https://visitkanfanar.hr/en/dvigrad-festival-2018/>, datum pristupa:07.06.2018.
36. <https://www.facebook.com/events/1320602691406113/>, datum pristupa:07.06.2018.
37. <http://www.organum-histriae.com/>, datum pristupa:20.08.2018.
38. <http://zupavodnjan.com/sveta-tijela>, datum pristupa:25.08.2018.
39. <http://zupavodnjan.com/crkve/sveti-blaz>, datum pristupa:25.08.2018.
40. <http://www.zupaporec.com/eufrazijeva-bazilika.html>, datum pristupa:25.08.2018.
41. <http://www.rabac-labin.com/hr/175-staza-svetica>, datum pristupa:28.11.2018.
42. Tomas Ijeto 2017, Stavovi i potrošnja turista u Hrvatskoj, Iztzg, str.31-32, str.41 pdf, datum preuzimanja: 28.11.2018.
43. <http://www.izletipoistri.com>, datum pristupa:20.11.2018.
44. <http://www.central-istria.com/hr/pican>, datum pristupa: 20.11.2018
45. <http://www.istra.hr/hr/regije-i-mjesta/mjesta-i-gradovi/ltz-zminj>, datum pristupa:20.11.2018.

Intervju sa svećenikom Mr. Sc. Mladenom Juvenalom Milohanićem

Intervju sa vodičem i članicom Bratovštine Hrvatska Istra, Mirjanom Ferenčić, 16.04.2018.

Intervju sa vodičem crkve Sv. Pelagija u Novigradu, g.Muškovićem, 25.08.2018.

Popis slika:

Slika 1. Oblici kulturnog turizma

Slika 2. Oblici vjerskog turizma

Slika 3. Aleja glagoljaša

Slika 4. Glagoljaško notovlje

Slika 5. Orgulje iz 1794.g., djelo G. Calida iz Venecije, Crkva Svetog Servula u Bujama

Slika 6. Freske u crkvi Sv. Roka u Draguču

Slika/e 7. Obilježavanje marijanskih blagdana u nekim mjestima u Istri (redom Buje, Šterna i dr.)

Slika 8. Procesija povodom blagdana Sv. Servula u Bujama 29. svibnja

Slika 9. Crkva Majke Milosrđa Buje, Blagdan Male Gospe, Štovanje Male Gospe kroz poljubac relikvije i obilazak oko oltara

Slika 10. Grob Bl. Miroslava Bulešića, Svetvinčenat, Crkva Navještenja, Svetvinčenat

Slika 11. Obljetnica mučeničke smrti F. Bonifacia, Krasica, Crkva Sv. Stjepana

Slika/e 12. Veli Ježenj, rodno mjesto i rodna kuća-spomendom Biskupa Jurja Dobrile, Obljetnica rođenja, Osobni posjet obljetnice 16.04.2018.

Slika 13. Oltar Svete Ane (detalj), u kojem je pohranjen Sv. Diodato

Slika 14. Majka Božja Trsatska, Franjevački samostan Trsat

Slika 15. Oltar u crkvi Sv. Petra i Pavla u sv. Petru u šumi sa slikom Jasnogorske Gospe

Slika 15. Plakat Maše po starinski 2018.

Slika 16. Program Dvigrad festivala 2018.

Slika 17. Organum Histrae

Slika 19. Centralna lađa sv. Blaža

Slika 20. Poreč, Kompleks Eufrazijeve Bazilike

Slika 21. Unutrašnjost Svete Eufemije – Rovinj

Slika 22. Crkva Sv. Pelagija - relikvija Sv. Pelagija i Čudotvorno raspelo

Slika 23. Buje – Crkva svetog Servula

Slika 24. Momjan - po legendi mjesto ukazanja

Slika 25. Krasica, raspelo Slika

Slika 26. Crkva Sv. Barbare u Raši

Slika 27. Istarske kapelice ruta Buje-Grožnjan

Slika 28.Sveti Mauro-mozaik u Eufrazijani, Poreč

Slika 29. Unutrašnjost crkve Svetog servula – Buje

Slika 30. Susret domaćina Buja sa posjetiteljima grada Conselve

Slika 31. Stup sa reljefnim lavom Sv.Marka i zvonik Sv.Servula

Slika 32.Crkva Sv. Servula u Bujama

Slika 33.Kaštel Rotta, Momjan

Slika 34. Samostan Sv. Mihovila u Kloštru kod Lima

Poseban prilog: Brošura Kultfidestour

SAŽETAK

Ako se gleda u turističkom smislu, vjera je bila jedan od najstarijih motiva putovanja i kao takva je oduvijek bila važna za čovjeka. Stoga, značaj duhovne komponente kao sastavnog dijela tradicije i kulture čovječanstva sa stajališta čovjeka, odnosno vjerskog turista predstavlja osnovu za razvoj vjerskog turizma. Vjerski turizam je danas najviše fokusiran na posjet destinacijama koje svoju ponudu temelje na vjerskim atrakcijama u vidu sakralnih objekata i vjerskih događaja. Područje Istre je bogato sakralnim objektima, sakralnom poviješću i vjerskim događajima i kao takvo ima veliki potencijal za razvoj vjerskog turizma. Trenutno stanje vjerskog turizma u Istri, baš i nije zadovoljavajuće, ali dobrom suradnjom lokalne Turističke zajednice, jedinica lokalne uprave i samouprave te crkvenih institucija, ali i kvalitetnom promidžbom može se podići vjerski turizam u Istri na višu razinu te uklopiti u ostale oblike turizma za što kvalitetniju ponudu turistima koji dolaze u Istru.

Ključne riječi: vjerski turizam, Istra, sakralna baština, vjerski običaji, budući potencijali

SUMMARY

If viewed in a tourist sense, faith was one of the oldest travel motives and such as, it has always been important for man. Therefore, the significance of the spiritual component as an integral part of the tradition and culture of mankind from the point of view of a man, that is, a religious tourist is the basis for the development of religious tourism. Religious tourism is today most focused on visiting destinations that are based on religious attractions in the form of sacred objects and religious events. The area of Istria is rich in sacral buildings, sacral history and religious events and, as such, has great potential for the development of religious tourism. The current state of religious tourism in Istria is not satisfactory, but with the good cooperation of the local Tourist Board, local self-government units, ecclesiastical institutions, as well as quality promotion, religious tourism in Istria can be raised to a higher level and incorporated into other forms of tourism for what better offer to tourists coming to Istria.

Key words: religious tourism, Istria, sacred heritage, religious customs, future potentials

